

IOAN ICHIM

GIB I. MIHĂESCU

(STUDIU LITERAR)

1942

GIB I. MIHĂESCU

I

Dintre scriitorii generației tinere, care au ridicat la culmi nebănuite scrisul românesc, Gib I. Mihăescu s'a relevat dela început ca unul dintre cei mai buni cunoscători ai sufletului omenesc.

Analist subtil și evocator al subconștientului erotic, cu violența și poezia lui tragică, el a introdus în realitatea românească, o viziune psihanalitică, o analiză în adâncime a unei serii de obsesii axate în genere în jurul sexualității, creind eroi unidimensionali, dar nu în afară de viața reală. Motivul central al inspirației sale, în romanele ca și în cele mai multe din nuvelele sale, e impulsia erotică, chinuitoare, obsedantă, izvorând din profunzîmle atavice ale incoștientului și manifestându-se năvalnic prin gesturi sau acțiuni de o senzualitate brutală, de multe ori crudă, exasperată.

Personagiile sale printr'o energică simplificare morală, sunt forțe sufletești elementare, acționate cu violență de câte o idee fixă.

În prima fază a activității sale, Gib I. Mihăescu nu evită îndeajuns desnodămintele violente, crimele pasionale, poate dintr'un romantism ignorat și nesupraveghiat. Inchipuiri bolnăvicioase, idei fixe, obsesii mistuitoare, halucinații — din domeniul psihopatologiei — fac materialul moral, al nuvelor și romanelor sale.

În generalitatea cazurilor, aceste manifestări morbide derivă din senzualitatea dominantă a eroilor săi. Omul

la Gib I. Mihăescu este stăpânit de instinctul primordial sub al cărui imperativ suferă abateri dela viața morală normală. Viziune desigur romantică, născută prin mijlocirea lecturilor naturaliste poate, care strămută pe terenul instinctelor și al biologiei dominația pasiunii.

În acelaș timp, transmisă și prin influența covârșitoare a teoriilor lui Freud care s'a exercitat la un moment dat asupra tuturor disciplinilor care priveau sufletul omenesc, deci și asupra literaturii.

Fără îndoială caracterul morbid al subiectelor lui Gib I. Mihăescu derivă în mare parte și din lectura precumpnitore a romanului rusesc, în special al celui destoewskian, cu toate acestea rămân, până la urmă, reprezentantele unei specificități etnice.

Se știe că atât nuvelele cât și romanele lui Gib I. Mihăescu au aceeași constantă și predominantă tematică: *dragostea*. Nu însă dragostea în sine ca principiu de etică sau didactică socială, ci ca forță interioară, ce pune o întreagă lume în mișcare, ce o prăbușește în mocirlă sau o ridică pe culmi pure. Dragostea și femeia la Gib I. Mihăescu nu are nimic din dragostea și tipul de femeie romantică, așa de cunoscut de literatura occidentală, ca și de a noastră. Nimic din farmecul dragostei conjugale sau frumusețea vieții de familie, generatoare de fapte mari. Era poate și prea cunoscută această atitudine și de multe ori prea artificială. Ci dragostea la Gib I. Mihăescu este *dragostea-pasiune* care coboară sau ridică din mocirlă suflete, care ne pictează un adevărat infern dantesc și care duce la tragisme nebănuite: celace îndreptățește apropierea care i s'a făcut de literatura lui Dostoewsky.

În adevăr, dragostea — acest principiu de viață al literaturii lui Gib I. Mihăescu — are mult din aspectele dragostei dostowoskiene. Și la unul și la altul dragostea ia aproape aceleași aspecte: dragostea-pasiune,

sau dragostea-milă, ce ating totdeauna extremitățile. Fi-rește este vorba nu de o imitație, ci numai de o apro-piere în ceace privește structura sufletească a eroilor.

«Prin romanul „Rusoaica“ — zice d-l Tudor Vianu într'un studiu recent asupra prozătorilor români — sla-vismul vecin resimțit nu numai ca pitoresc, dar și ca sferă patetică de probleme, intră în literatura noastră“.)

D-l Cezar Petrescu a văzut cu perfectă dreptate în autorul „Rusoaicei“, primul scriitor român în care altoiul milenar slav, din sângele nostru, a înflorit deplin și înalt. Este fără îndăială că unul din elementele structurii no-astre sufletești este acea latură slavă, suprapusă fondului traco-roman și dându-ne coloratura noastră specială, notă caracteristică în concertul popoarelor latine alături de cea tracă.

În ceace privește îndărătnicia a câtorva de a consi-dera valoarea literară a lui Gib I. Mihăescu în funcție numai de o anume îndrăzneală psihologică, ea constituie vizibil, o eroare. Eroii săi nu sunt simple crochiuri umane, tipuri construite pe un singur fir, cu un mecanism lăuntric prea lucid angrenat trebuind să funcționeze matematic către un singur desnodământ, ci inși în stare să lucreze pe mai multe planuri deodată. Oameni veridici, contradictori și profunzi, în orice act întregi și eterni.

Indiferent de încuviințarea rațională a cititorului, su-biectele *tari* ale autorului se impun prin vigoarea trăirii, prin eliminarea inutilului, prin gradarea dramatică a efec-telor.

Arbitrare poate în punctul lor de plecare, povesti-riile lui Gib I. Mihăescu se susțin printr'o logică interi-oră ineluctabilă, care țin adesea de domeniul fatalității. Este suficient să-i admitem eroii unidimensionali, cu obse-siile lor, chiar dacă nu i-am întâlnit în realitate, pentru

1) Tudor Vianu : *Arta prozătorilor români* pg. 384.

ca acțiunile lor să ia caracterul necesității.

Dela începutul și până la sfârșitul carierii sale, scriitorul pare bântuit de o singură problemă, aceea de a figura pentru cititor goana după femeia inaccesibilă și în această obsesie pune obstinație, meticulozitate, gravitate și chiar delir. În serviciul plâsmuirilor sale dincolo de realitate, cu rădăcini în biologie și cu ramificații în fantastic Gib I. Mihăescu dovedește o forță naturală de creație.

Deși tematica sa se înrudește — prin centrarea individului pe sexualitate și prin punerea în mișcare a forțelor subconștiente — cu freudismul atât de actual, totuși nu se slujește de o analiză infinitezimală ca aceea a lui Proust, pentru a ajunge la o delicată investigație morală.

Scrisul lui Gib I. Mihăescu nu se reazimă astfel pe *idei* sau pe *sentimente*. Este prea greu pentru ele. Are nevoie de o suprafață de sprijin mult mai largă. De o temelie mult mai amplă. De același lucruază cu *stări de suflet*. Eroii săi nu se pot surprinde într-o proiectare precisă. Ei se reconstituiesc printr'o adunare cu multe coloane de amănunte, adesea aparent dispartate, dar în fond legate nativ laolaltă printr'o rădăcină și curgere comună.

Am putea spune (făcând de bună seamă unele rezerve asupra sensului termenilor întrebuițați) că la Gib I. Mihăescu faptele nu țin totdeauna de o *geometrie interioară*, încât unele lucruri sufletești să aibă delimitări curente: volume sau suprafețe cu formule unanim cunoscute. Ci e vorba adesea de o algebră interioară unde faptele intime sunt rânduite în șiruri din care nici necunoscutele nu lipsesc.

Prevăzut cu o putere impresionantă de sinteză, Gib I. Mihăescu procedează așa dar invers: nu prin descompunerea analitică a sentimentelor pentru surprinderea mobilelor subconștiente, ci printr'un fel de constructivism psihologic, lăsând să se desfășoare dramatic obsesiile după logica lor proprie.

Perspectiva psihologică a omului cu un mecanism moral plauzibil, pus să funcționeze ca atare, este înlocuit cu eroi poate arbitrari dar acționați vijelios de câte o pasiune unică, într'un singur sens.

Eroii lui Gib I. Mihăescu cresc pe aceeași axă ; omul lui nu este omul de acțiune ci omul obsesiilor. Eroii lui obsedați sunt oameni care trăesc o viață de vedenii și de halucinații din care nu încearcă să se smulgă niciodată. Astfel în „La Grandiflora“ obsesia adulterului care se termină straniu pentru victima eroului : în „Vedenia“ răzburarea, în „Urâtul“ eroul care s'a însurat cu *Urâtul* în persoana unei nevinovate dar urâte funcționare din biroul percepției, e un obsedat la fel ca toți eroii lui Gib I. Mihăescu. Urâtul crește cu el în casă, îl giugiulește și-l împinge la nebunie. Aceasta în ceiace privește subiectele nuvelilor sale. Și mi se pare aceeași cale trasată tuturor personajilor lui, cale simplă, dar meșteșugit lucrată de mâna artistului.

Obsesia lămurește și portretistica romancierului. In „Brațul Andromedei“ obsesia unei creații, nerealizate decât în creerul savantului ; în „Rusoaica“ obsesia unei ființe vapoaroase care întârzie să apară ; în „Femeia de ciocolată“ obsesia golului de sub fereastră, etc.

Oamenii lui sunt bolnavi de idei, de sentimente și de fapte ce nu se pot înfăptui. Posedați de destinul forțelor interioare, deposedarea lor nu se poate face decât prin violență, printr'o faptă ce iese din comun și care adeseori pare stranie. De acela atmosfera înconjurătoare se înjghebează halucinantă și depășește obișnuitul tragic uman, prin bizarerie. Nu totdeauna artistul își forțează personajile pentru verosimil. Verosimilitatea e de multe ori apanajul celor ce copiază realitatea în formulele ei mărunte de existență.

Rămânând în aceeași unitate temperamentală, adică în obsesii, în teroare, în monoideism, în erotism frenetic,

într'un cuvânt în subconștient și fără a evolua formal prea mult, decât doar evitând trivialul, scriitorul a știut totuși să se organizeze în creații reprezentative ale literaturii noastre cum sunt „Rusoaica“ și „Donna Alba“.

Epicul lui Gib I. Mihăescu nu este un epic al faptelor diverse, care să se înglobeze în viața reală de toate zilele. A creiat tipuri fără a le atașa însă desfășurarea pe obișnuitele spallere ale descrierii mediului din care au purces. Efortul care stă la bază aproape a întregii literaturi a lui Gib I. Mihăescu este acel de a-și fi coborât conflictele pe planuri cât mai intime. Epicul lui iese din obișnuință, dar i se poate atribui denumirea de realist sau verist prin caracterul lui de autenticitate, manifest evident al unei fantezii creatoare și al unei sentimentalități ce nu se pretează la dulcegării.

Gib I. Mihăescu n'a fost un psiholog în înțelesul de analist minuțios al subtilităților psihologice umane, dar a creiat tipuri vii. Nu s'a pierdut în mărunte analize prustiene, ci a creiat viața în mod balzacian. A povestit fapte oferind clar icoana sentimentelor zugrăvite și prin aceasta a păstrat romanului caracterul lui pur realist și epic.

A creiat mai ales tipuri originale, noi pentru literatura noastră, unde se lucra până acum în șabloane. Astfel nici Ragaiac, nici Mihnea Băiatu, nici Mihail Aspru, nici Donna Alba nu se găseau în literatura română înaintea lui Gib I. Mihăescu. Și vor rămâne deapururi după el.

Tipurile create de el se înrudesc între ele prin psihologia lor. Dela Ragaiac și Mihnea Băiatu până la Mihail Aspru, toți încearcă să găsească un sens omenesc existenței, un mijloc de a transcede cotidianul.

Ei sunt intruchipările de viguroasă bărbăție ale omului modern, care știe să învingă și să supună existența. Viața pentru omul modern este un cal sălbatec pe care-l poți călări, numai dacă știi să-l ții strâns în frâu. Și eroii lui Gib I. Mihăescu nu evită lupta. Mihail Aspru din „Don-

na Alba" luptă și învinge. Împlinirea visului său e încununarea unor eforturi supraomenești pe care și le-a impus pentru a cuceri femeia iubită, aceiași femei pe care locotenentul Ragaiac o caută zadarnic, fiindcă rămâne o himeră. Lupta lui Ragaiac este o veșnică izbândă și o veșnică înfrângere în acelaș timp, pentru că fiecare femeie frumoasă îi cedează și în niciuna nu consimte să-și recunoască rusoaica.

D-l Emanoil Bucuța a vorbit într'una din conferințele „Gândirei“ despre nota *olteană* a literaturii lui Gib I. Mihăescu întemeindu-se între altele pe acea *dărză* rezolvare a celor mai multe conflicte cu viața a eroilor săi. Și într'adevăr mai toți eroii lui Gib I. Mihăescu sunt voluntari, cu o inteligență scilpitoare, practică, unită cu o viclenie caracteristică, ceiace îi duce la succese, la triumfuri finale. Din această unitate temperamentală a eroilor săi se naște și o atitudine generală a epicei sale, bazată pe un elan încordat spre un scop.

Toată literatura lui Gib I. Mihăescu face negreșit vizibilă această străduință: de a subordona întru totul materialul exterior stărilor de suflet ale diverșilor eroi; vibrația momentului lăuntric păstrându-se până în cea mai depărtată cută a frazei. De acelaș plastică sa formală nu se împacă numai cu limitarea sa la un efect de sens izolat, ci se suprapune perfect unui rost interior crescându-l. Caracteristica psihologică a eroilor săi arată deci nu numai autenticitatea lor de viață, dar în acelaș timp și subiectivismul scriitorului.

Femeile din romanele sale au toate câte un supranume, (rusoaica, femeia de ciocoletă, Donna Alba, etc.) ele sunt frumoase, enigmatice, în jurul lor plutesc totdeauna umbre de taină. Ele sunt croite pe măsura oamenilor ce le doresc; îndrăznețe, sensuale, tipuri de feminitate ideală, care nu evadează niciodată dincolo de țărâmul artei.

Deși sonda analiză a lui Gib I. Mihăescu merge până la straturile primare ale subconștientului, până la așa zisele instincte freudiene, sensualitatea scriitorului nu este de esență pornografică, de ordin fizic, ci de natură metafizică. Chinuitoarea obsesie a eroilor nu se sfârșește prin degenerare, prin desfigurare sau nebunie, așa cum se întâlnește în literatura rusă. Sunt rare cazurile când acțiunea se sfârșește prin crimă. Doar în nuvela mai mare „La Grandi flora“. Incolo sensualismul lui Gib I. Mihăescu sfârșește prin o așa zisă bucurie a unirii totale cu devieri în perversiune sau ironie amară.

Cu alte cuvinte scrierile lui Gib I. Mihăescu nu sunt imputabile de decadatism și nu pot primi inveciva de pornografice. Dimpotrivă literatura sa este robustă, viguroasă și prin aceasta sănătoasă.

Pornografia este un procedeu ușor și sigur al scriitorilor fără talent, o strălucitoare perdea care ascunde în dosul ei aridități hidoase, care mai devreme sau mai târziu cedează timpului, dușmanul cel mai groaznic al mediocrităților poleite.

Dela D. H. Lawrence și până la Dokobra sau Pitigrilli soarta nu s'a arătat mai miloasă cu astfel de scrieri. Gloria de mucava a pornografiei s'a prăbușit fără șgomot iremediabil, ca un castel de nisip pe care valurile mării îi îmoale și-l dărâmă îndată ce-l ating.

Gib I. Mihăescu a știut să păstreze peste tot măsura și să nu deplaseze axa cărții din domeniul sufietesc în exterior; el a mers întotdeauna pe linia dintre interesul epic și psihologic, păstrând un perfect echilibru între ele. Pe această linie l-a menținut seriozitatea concepției cât și o mare desăvârșire tehnică.

Motivetele și eroii pe care l-a introdus în circulație, adâncimea analizelor, arta caracterizărilor sale, procedeele stilistice întrebuintate, fac din Gib I. Mihăescu una din cele mai de seamă figuri ale literaturii noastre, iar nu-

mele lui trebuie trecut fără îndoială, printre alej celor care au dus cu un pas mai departe și mai în adânc, hotarele interioare ale omului, atât la noi cât și aiurea.

II

Gib I. Mihăescu s'a născut la 23 Aprilie 1894 în comuna Drăgășani jud. Râmnicul-Vâlcea, dintr'o familie modestă.

A urmat cursurile secundare la Craiova și Facultatea de drept la București, pe care a absolvit-o după tribulații diverse. A luat parte la războiul pentru întregirea neamului ca elev-ofițer și a făcut parte din primele detașamente care au ocupat Basarabia. După război a petrecut o vreme în provincia dintre Prut și Nistru, exercitându-și dubla meserie de gazetar și avocat, așa cum a stat și în capitala Ardealului la Cluj, unde, pe lângă activitatea dela ziarul „Infrățirea“ a colaborat asiduu la revista „Gândirea“, fiind alături de Cezar Petrescu și Lucian Blaga unul dintre membrii fondatori ai revistei.

Șederea în capitala Basarabiei i-a fost cea mai plăcută. Atunci, la Chișinău, în orașul ce păstra cu fidelitate atmosfera rusească, din altă epocă, a cunoscut Gib I. Mihăescu un mediu cu totul nou, inedit pentru sensibilitatea românească. Murmure de samovare, cântece nostalgice de stepă, discuții asupra poeziei, a filozofiei, în serile lungi de iarnă, când troicele mai purtau pe străzile Chișinăului silueta romantică a unei Catiușe, acestea erau vestigiile unei lumi întâlnite în Cehov și Turghenief, ce părea acum în periferia ei, ochiului atent și sensibilității vibrante a romancierului.

Apoi, drumurile basarabene, peisagiul animat și el în „Rusoaica“ micile drame provinciale — toate au fost înregistrate de tânărul literat depe atunci, pentru a li se da valoarea artistică în opera sa.

Scrisul lui Gib I. Mihăescu avea într'ânsul lantențele unei mistice slave, contactul cu o lume ca aceasta, cu un mediu ce întrupa teatrul mare al unei vieți situată dincolo de clișeele europene, în însăși pravoslavnică împărăție asiatică, i-a folosit lui Gib I. Mihăescu care, în scrisul lui major, amestică realitatea cu visul, ajungând până la o viziune fantastică, halucinantă.

Poate că tot în Basarabia a întâlnit atât de puternic sufletul țaranului. „Troita“ a fost și rămâne o nuvelă de antologie, și sub raportul literar pur și pentru verosimilitatea ei profundă; deoarece între paginile ce caută să prezinte aspecte rurale, nealterate nici de poezia ușoară, semănătoristă, nici de fantezismul cetădenilor, Troita poate fi considerată o lecție.

Ca scriitor s'a făcut cunoscut în paginile revistelor „Luceafărul“, „Gândirea“ și „Viața Românească“, debutând imediat după război. Proaspăt demobilizat și-a ales primele subiecte din impresiile campaniei, în schițe realiste în care străbat asprimile materiale ale frontului. Ca și la d-l Camil Petrescu, literatura sa de război nu se situează pe planul faptelor de arme, eroice. În cea dintâi bucată „Linia întâia“ (Din războiul nostru) recunoaștem calitățile veriste care recomandă pe viitorul romancier. Tot aici culegem mărturia pasiunii sale primordiale pentru bolta cerească :

„Aveam impresia chiar că străbăteam un ținut necunoscut, bizar, dintr'o altă lume, dintr'o planetă moartă. O inchipuire îndărătnică se încăpățâna să facă apropieri izbitoare, cu diferitele aspecte lunare, pe care le contemplam altădată la telescop“.

Dintr'o altă schiță de război; „Cel din urmă cârd“, în care autorul descria scene din viața de tranșee, reținem una din calitățile omenești ale sale, armonizată complexului său moral: bunătatea. Povestitorul, relatând exercițiile de țințăș ale soldatului Voican, care vâna ocazio-

nal câte un german din tranșeea vecină, se mârșește de uciderea unui cocor și acționează cu violență, palmuind pe făptuitor.

Celelalte două nuvele din contribuția „*Luceafărului*” sunt mai curând anecdotice și ne semnificative.

Strămutându-și apoi activitatea în reviste provinciale de frunte, ca *Scrisul Românesc*, dela Craiova, *Viața Românească* dela Iași, și apoi *Gândirea* dela Cluj, autorul a produs în timp de zece ani câteva zeci de nuvele, într'un ritm încet și egal, care nu îl desemna printre autorii cel mai fecund. Gib I. Mihăescu nu și-a industrializat scrisul, compunându-și nuvelele cu o conștiință profesională deosebită. Scrisul său denotă dela început calități constructive, care suplinesc meșteșugul artistic al cuvântului. Fără să fie artist al verbului, Gib I. Mihăescu este un constructor sigur, care știe să potrivească dimensiunile, să pregătească gradația și să împânzească o atmosferă.

Debutând în nuvelă simultan cu D-l Cezar Petrescu care pare, în calitatea sa de conducător al revistei *Gândirea* și de prieten apropiat, să-i fi stimulat scrisul, îndemnându-l să-și calce peste contemplativitatea sa neproductivă, Gib I. Mihăescu apare în volum abia în 1928 cu „*La Grandiflora*”. Ceiace caracterizează deci activitatea sa literară, din punct de vedere al publicității în volum, este lipsa grabei, rară virtute pentru un om de litere. Gib I. Mihăescu nu s'a grăbit ca alții să cucerească o notorietate cât mai mare, prin aparența fecundității, care recomandă prea lesne pe un autor. Rare ori s'a ivit în publicistica noastră literară un scriitor mai desinteresat, mai lipsit de patimi scriitoricești, decât Gib I. Mihăescu. La vârsta de patruzeci și unu de ani, păstra candoarea adolescenței, neumbrită de experiențele negative ale vieții, care nu-i fuseseră cruțate. Puțin înzestrat în lupta pentru cucerirea bunurilor materiale și a situațiilor sociale,

nu a supărat pe nimeni, dar nici nu a cules amărăciune. Spre doborâre de camarazii săi literari, n'a știut să convertească o situație literară de prim ordin într'una socială corespunzătoare. Cu toate acestea, Gib I. Mihăescu păstra o neclintită seninătate, un echilibru nesdruncinat, o sănătoasă morală exemplară. Pentru că în activitatea sa începătoare se surprindea forța elementară a unei naturi primitive, pentru că în creațiile sale se manifesta mai mult o putere nemijlocită, de ordine naturală, decât elaborarea cerebrală, s'a dedus din forța sa firească de creație, o tot atât de neîndoelnică sănătate fizică. Cel mai apropiați prieteni ai săi nu au bănuit cătuși de puțin ne rezistența resorturilor sale trupești. Din modestie și poate din timiditate, Gib I. Mihăescu a tăinuit de asemenea o viață interioară intensă și o contempletivitate de poet, care îi dicta un refugiu discret și felurit. Astfel încă din prima tinerețe lubea lumile astrelor depărtate, cu pasiune de astronom; tot așa zeitățile mitologiei elene îl ispiteau cu o nelămurită atracție; iar mai târziu literatura rusească, cu psihologia ei păcloasă și patetică avea să-i procure plăceri intense și să-i imprime o anumită tonalitate. O subiectivitate stăpânită, acoperită cu pudoare, l-a făcut să treacă în viață aproape neștiut în personalitatea sa omenească, cu o sfilă de copil, care-l făcea scump taturora.

Iubitor frenetic al vieții, retrasat în visare, cristalizând poate propriile sale năzuinți nerealizate, în obsesii riguros organizate, obiectivând prin alte cuvinte pasiunile sale secrete, incorporându-le unei serii de eroi înrudiți, Gib I. Mihăescu a trecut în viață ca printr'o disciplină de renunțări personale, edificând însă o operă caracteristică și însemnată. Există în opera lui Gib I. Mihăescu un lucru foarte rar, un lucru pe care îl întâlnești numai la „primii dintre cei dintâi“, un lucru atât de constant încât el se dovedește a fi însăși axioma metodei sale de

lucru. O carte a lui Gib I. Mihăescu e un tot armonios rotund, crescut dinlăuntru în afară, ceva care trăește prin singura sa prezență. Din felul cum știa să înceapă o carte, îți dădea seama că el cunoștea și sfârșitul. Căci Gib I. Mihăescu era un lucid. El era pătruns de adevărul că „originalitatea“ este ceva care se învață, ceia ce nu înseamnă că este un lucru care poate fi transmis prin șca'ă“. După cum el știa că „un adevărat scriitor are clar în cap ultima frază a cărții sale, din clipa în care o scrie pe cea dintâi“. Și „mulțumită acestei minunate metode, scriitorul poate începe opera sa cu sfârșitul și e liber să lucreze când vrea, orice parte intermediară“. Deoarece G b I. Mihăescu „prin inspirație înțelegea energia, entuziasmul intelectual și facultatea de a ține într'o veșnică trezie facultățile sale“.

Nu trebuie să fim surprinși de aceste afi:mații, căci este știut că Gib I. Mihăescu era un îndrăgostit de matematici și astronomie. S'au găsit la dânsul unelte de socotit cerul, maldăre de reviste de specialitate, caiete pline de calcule, tratate și multe notițe și ciorne față de care „Brațul Andromedei“ este prea puțin reprezentativă.

Gib I. Mihăescu ducea aceste preocupări până la obsesie. Iubea abstracția, preciziunea matematică, abstracția care învăluește astrele, abstracția severă, inumană a a câmpurilor intersiderale. Există în cerul astronomic un loc pentru setea de luciditate și geometrie a lui Gib I. Mihăescu. Și cum știa el să sufere pentru această *altă* iubire a sa! Întâlnirea sa cu stelele se făcea în singurătatea calculului, idila se consumă în vârful de sus al lunetei, în orbita ocularului, acolo unde este în-singurare și unde steaua venea ca o Icgodnică inaccesibilă, asemenea unei fantome, dincolo de sințuri și totuși atât de reală! Din această viață de taină dusă în tovărășia cerului, Gib I. Mihăescu învățase pentru oameni, să poarte în colțul gurii floarea unui zâmbet ironic, un

zâmbet subțire, delicat însă distant. Tot din această viață el aducea și acea înaltă știință a scrisului. Căci scrisul lui are o precizie matematică. Citindu-i romanele sau nuvelele, asști la suita unor calcule în care cifrele sunt înlocuite cu cuvinte. Nu găsești în opera lui nici un moment de neatenție, nici o oboseală, nici o pălire a vigilenței. Gib I. Mihăescu își urmărește eroii cu aceeași luciditate cu care conducea, cu ochiul deschis, steaua prinsă în undița lunetei.

Și cu toate acestea ca să-l avem pe Gib I. Mihăescu întreg, trebuie să-i mai vedem și celălalt aspect. Opera sa ni-l arată ca pe un tip sensual. Însă între dionisiacul temperamentului său, care-i răscolea viața și-l obliga să trăiască în vâltoarea simțurilor și între pasiunea pentru astronomie, pentru această știință a unei lumi de dincolo de simțuri, cărțile sale ne dau încă impresia unei căutări. Viforul arzător al sensualității din „Ruscaica“ a scânteiat concentrat în atâtea nuvele din „Vedenia“ sau „La Grandi flora“! Numai „Donna Alba“ ne arată că Gib I. Mihăescu își găsisse acum la patruzeci de ani, arta lui de consacrare. Și ni-l arată așa cum ar fi fost, așa cum se vroia el, așa cum a gândit să se vrea. Este mult prea nepăsătoare moartea care a răpit pe un scriitor în floarea vârstei și în plină ascensiune, pe un om care a iubit atât de mult viața încât în ultima lui licărire, în acea licărire când moartea îți dă voie să-ți iei rămas bun dela tine, a șoptit vag dar deslușit :

— Nu vreau să mor...

Degetele care așezau cu migală și trudă literile, cuvintele și frazele, desemnându-le nervos, filă după filă, s'au oprit într-o zi obosite pe coala jumătate albă a manuscrisului.

Romanul „Vămile văzduhului“ la care lucra Gib I. Mihăescu și în care își pusese multe nădejdi, s'a oprit la pagina 80. Eroii cărții au rămas aici, cu chipurile, cu fap-

tele zgrăvite și povestite doar pe jumătate sau abia începute. Pagina întreruptă a curmat cu ea un șir de vieți, — viețile oamenilor din carte — a curmat și a coborât în mormânt, înainie de a fi călcat în viața literei și a tiparului, o lume de destine și întâmplări.

Degetele care cunoșteau rosturile acestor suflete, care dădeau viață unei lumi, întregii lumi dintre copertele cărții, s'au simțit într'o zi părăsite, ele înșile de viață, și s'au resemnat.

„Vămile văzduhului“ a rămas neterminat pe masă, iar scriitorul G. b. I. Mihăescu, și-a luat câte-va lucruri și calea spre spital.

În ziua de 16 Septembrie 1935 Gib I. Mihăescu, în credința că șederea lui acolo nu va fi îndelungată a coborât la sanatoriul Martin Luther din Sibiu.

Era o zi plină, bogată de toamnă în care soarele și livezile risipesc din belșug aur. Pentru Gib I. Mihăescu era ziua cu care se începea calea spre moarte, calea spre celelalte „vămi ale văzduhului“.

Ajuns în salonul alb al sanatoriului din Sibiu, el a avut pentru prima oară impresia despărțirilor definitive, a plecărilor fără întoarcere. Era o presimțire doar, cu toate acestea adevărată.

În prima scrisoare pe care o trimite de acolo dintre pernele și cearceafurile albe cum e zăpada, se vede tremurul unei neliniști adânci și se ghicește sbuciumul care cutremura pieptul său. Nu voia să împărtășească, în epistola trimisă, nimic din această teamă. Presimțirile lui i-ar fi îndurerat prea mult soția și cele două fetițe, pe care le lăsase, Dumnezeu știe cum, în str. Velicescu 4 din București.

Ca să-și stăpânească neliniștea care îl copleșea nu era cu putință. Din această pricină trimite soției și fetițelor lui doar o ilustrată cu câteva rânduri tremurate. Le amăgește că e obosit și nu poate scrie pe larg. A doua

zi — când spera el să fie mai calm — le anunță că va scrie detaliat.

Vom vedea toată vremea, în puținele scrisori pe care le-a trimis Gib I. Mihăescu celor ai săi — soției și fetițelor — aceiași grije de a ascunde adevărata lui stare ca să nu le mâhnească. Ascunde suferințele boalei descriind cu migală toate simptomele îmbucurătoare.

După trei săptămâni, fiindcă primise o scrisoare de la fetițele lui i s'a făcut dor de casă. S'a hotărît să plece din sanatoriul dela Sibiu și să vină direct la București. Pe drum însă i s'a făcut rău. A fost nevoit să coboare la Drăgășani. Peste câte-va zile starea lui înrăutățindu-se a fost adus la București și internat în sanatoriul Diaconeselor. De aici a fost dus la spitalul gardienilor publici.

Dumnezeu a voit însă ca sufletul lui să plece la cer. Destinul a voit ca Gib I. Mihăescu să nu mai scrie nici odată pagina care a rămas nesfârșită din romanul „Vămile văzduhului“.

În noaptea de Vineri spre Sâmbătă 19 Octombrie 1935, sufletul lui Gib I. Mihăescu s'a înălțat spre înaltele vămi ale cerului.

Sfârșitul prematur al acestui mare scriitor pe șantier, la lucru, în plină ascensiune, a fost o grea lovitură pe care a suferit-o literatura română. Nu știm ce să regretăm mai mult: omul înconjurat numai de simpatii, sau operele întrerupte pentru totdeauna.

III

În nuvelistica noastră, în care preocuparea psihologică și dramatismul se întâlnesc rar și sunt prea adesea covârșite, uneori de un plat realism anecdotic, alte ori de un subiectivism fad, G. b. I. Mihăescu a isbutit să se impună de la primele lui încercări, printr'un simț deosebit al vieții interioare și un suflu tragic de mister și sombră pasiune.

Nuvela lui G. b. I. Mihăescu este o nuvelă meditată, elaborată și sugestivă, nu simpla nuvelă de intrigă, tradițională. Povestirile lui tind să recreeze atmosfera, să sublinieze interinfluența dintre viața interioară și decorul ei exterior, să comunice viziunea sa proprie asupra universului. Intriga e tolerată nu solicitată. Ceiace interesează în primul rând sunt reacțiunile personajilor într'un mediu dat, diversele și fugarele modificări psihologice determinate de acest mediu, ceea ce s'ar putea numi într'un cuvânt — sau două — chimia ambianței.

Eroii preferați ai nuvelor lui G. b. I. Mihăescu sunt de obicei soți înșelați sau care bănuiesc înșelarea, roși de chinurile geloziei și obsedați până la nebunie de imaginea fizică a unei femei, pentru care comit, mânați de o irezistibilă pornire, violențe sau crime.

Femeile din nuvelele lui au deasemeni un farmec ațățător și enigmatic, iar sub aparența lor adesea trufașă, rece și statuară, sunt consumate de dorinți pătimașe și arzătoare.

Preocupat în primul rând de a reda stări psihice G. b. I. Mihăescu reduce la strictul necesar elementul anecdotic și cel descriptiv, oprindu-se cu preferință asu-

pra momentelor de criză în care alegerea detaliului semnificativ și revelator iluminează uneori colțurile cele mai obscure și tănuite ale sufletului.

Opera nuvelistică a lui Gib I. Mihăescu se cuprinde în volumele: „La Grandiflora“ 1928, Edit. Scrisul românesc, Craiova și „Vedenia“ 1929 Edit. Cartea Românească.

Eliminând anecdoticul, nesemnificația morală, concentrându-se asupra obsesiilor organizate în centrul vieții sufletești a personajilor, Gib I. Mihăescu, în chiar primul volum, se revelează ca un scriitor format.

În „La Grandiflora“ — este vorba de nuvela cu acest nume — Gib I. Mihăescu pornește de la problema morală a geloziei, care l-a preocupat întotdeauna.

Nuvela nu se axează pe un material de observație provincial, ci desvoltă în personajul central al lui Manaru, reacțiunea originală a unui gelos.

Tiranizat de imaginea fizică a soției pe care o bănuiește că l-a înșelat, Manara vrea să se răzbune la început asupra presupusului ei amant Ramură, dar privirile ironice și zâmbetele cunoscuților, care așteptau curioși explozia îl fac să-și schimbe brusc intențiile. O constatare curentă îl aduce alin în această clipă de supremă încordare: toate femeile sunt la fel. Adică niște, cârnățărese. Dece ar cere nevastă-sii mai mult?

Adevărat, cârnățăreasa durdulie din târgul acela își oferea grațiile fiecărui client care infra în dugheana ei, fără alegere ori preferință.

Dar justificarea lui Manaru nu era izvorită dintr'o experiență proprie de viață. O auzise și o acceptase. Și iată venise momentul să încerce o verificare. Vroia să se încredințeze dacă într'devăr toate femeile sunt „cârnățărese“. Atunci pornește o luptă furibundă de cuceriri. Una după alta femeile cedează învinse de puterea supranaturală a acestui desnădăjduit. După ce reușește să în-

cornoreze toate notabilitățile orașului provincial și caută să-și uite amarul în orgii nebune, la urmă, când e pe cale să aibă confirmarea, intervine ceva neașteptat care-i răstoarnă din temelie, credința. Soția unui proaspăt prieten, d-na Moraru, îi rezistă cu îndârjire, cu o forță pe care numai inocența i-o împrumută. Dar pentru Manaru nu există obstacole. El o îngenunchiază cu forța și o siluește. Dacă a doua zi femeia va tăcea (și-i va deveni astfel complice) partida e câștigată. Inșă femeia batjocorită reacționează. Bestiala faptă i-a frânt echilibrul sufletec. De scârbă, rușue și remușcări ea își curmă viața. E o lovitură de trăznet pentru Manaru. — Cum, nu toate femeile sunt „cârânățarese“? Există și femei care nu înșeală? Și dacă-i cu putință așa ceva, de ce să nu fie și soția lui printre ele?

Abia atunci vine pedeapsa: Manaru chinuit de ideia că soția lui nu a făcut la fel, sucește gâtul lui Ramură, iar el se duce singur de se predă poliției. Aceasta este acțiunea nuvelei depe prima sută de pagini a cărții. Inchisă într'un poligon, cu un număr sumar de laturi ale cărei diagonale interioare sunt imposibil de povestit.

Deși nuvela nu e lipsită de unele scăderi, situații neverosimile și unele detalii inutil scabroase, impresia pe care o lasă e puternică, personajele trădesc și unele aspecte ale provinciei sunt fericit redade.

Tot gelozia este și tema bucății „Intâmplarea“. Gelozia născută în conștiința soțului ca o problemă de eventualitate, care în cele din urmă se confirmă.;

Glogoveanu, proprietarul unei moșii, trebuind să plece la oraș cu docarul după treburi, își ia și soția. In drum e nevoit să treacă printr'o pădure.

E noapte și se tem de eventualitatea unui atac din partea hoților, care după câte au aflat bântue pădurea. Bărbatul e chinuit de ideia cum se va comporta soția lui într'o asemenea situație. La întoarcere, deși înarmați

sunt în adevăr atacați de hoți. Glogoveanu e aruncat din docar și legat cobză, iar soția lui siluită. Gelozia, la început numai presupusă, se confirmă.

În „Frigul“ avem aventura amoroasă și vinovată a unei femei măritate care-și înșeală soțul într'un conac sultar și romantic păzit de patruzeci de câini fioroși. Eroina are nervii crispați de o senzație tăioasă de ger cercată cândva în vremea războiului. Atât de violentă a fost emoția că s'a fixat pentru totdeauna. Amintirea ei stăruie tirană deasupra oricărui alt act de viață: *frigul* de atunci i s'a imprimat în suflet ca cel mai rău lucru care îl poate suferi cineva. Mai puternic chiar decât ideea morții.

Așa, de pildă atunci când își înșeală bărbatul nu o mai înfioară atât teama de el, cât frigul care intrase în casă prin ușa îndredeschisă de vechilul moșiei care văzuse totul, și când acesta apare în prag ea nu-l mai consideră o ființă omenească; de aceea toată spaima ei se holbează în pragul ușei. Ea refuză apoi șantajul vechilului, care îi oferea tăcerea sa pentru o îmbrățișare. Obsedată stăruitor de imaginea frigului pe care îl vedea pretutindeni, ea se hotărăște să-l capituleze: „înfiorată ea-și îmbracă paltonul împlănit din dulapul în care mirosul împur nu putuse să pătrundă. Își acoperi capul cu șalul și porni zorită spre ieșire. Căci afară o aștepta frigul tare, limpede, curat de orice duhoare, de orice josnicie. Ea se codi puțin la ușa antreiașului, dar numai o clipă! Deschise apoi larg și pași; iar Frigul o cuprinse îndată și o sărută pe buze. Ea surâse biruită amantului înfinit, care-o aștepta de atâta amar de vreme și, cu un avânt fără seamăn, i se aruncă în brațele nevăzute. Și toți ochii de diamant ai cerului, clipiră atunci de fericire“.

Acesta este sfârșitul. El cade firesc, ca unicul desnoțământ posibil. Toate firele nuvelei duceau la el. Nimic silit. Totul simplu dar viguros imaginat.

Cu mână de maestru izbutește Gib I. Mihăescu să redea corespondența tainică între peisajul natural, (parcul înghețat în „Frigul” și pădurea sălbatecă în „Intâmplarea”) și anumite stări interioare, utilizând resursele unui stil bogat în personificări și imagini de o rară putere de sugestivitate.

Mai caracteristică însă decât „La Grandiflora” și decât „Intâmplarea” este nuvela „Urâtul” în care avem un interesant caz de obsesie.

Personajul ei principal este un student. Pentru a-și câștiga cele necesare nevoilor universitare este silit să intre funcționar la o percepție din capitală.

Aici îi vine în minte impresia dezolantă pe care i-o lăsase percepția din orașelul natal. O încăpere dărăpănată, cu cărămida jupuită de tencuială, divulgând un roșu de carne în putrefacție. Lipsită de soare, umedă, plină de un mușegai vânat și locuită de funcționari cu încheeturi umflate, mișcări obosite și ochi tragic bulbuoși de lentilele uriașe ale ochelarilor: „urâtul însuși”.

Dar aceiași viață și aceiași oameni îi sunt dați lui acum obligator.

Intâmplarea îi pune în față un chip măsliniu. O blătăță slabă, cu buze lamentabil refrante. Frunte mică, ochelari și gât subțire pe care bălăbăne un cap enorm; un tip de degenerată.

El este nevoit, pentru a nu-și pierde postul, să se însoare cu acest chip de panopticum: din nefericire chiar nepoata receptorului, care era șeful său. Ca să-i vină în ajutor, acesta îi deschide un izvor sigur de venituri: îi dă un registru cu care să poată încasa, fraudulos negreșit, diverși negustori din mahala, cum făcea de atâția ani, cu succes, receptorul însuși. Atunci, având în mână acest corp delict, singura cale de a scăpa de receptor și de fată, deci de a se salva pe sine, cu orice risc din ghiarele *Urâtului*, el îi denunță.

Mai presus de orice, trebuie semnalat faptul că sunt în această nuvelă, două momente fără egal în literatura noastră, de o neînchipuită adâncime și forță plastică. Mai întâi paginile pe care crește descripția aceluia porm, smuls subconștientului, ca o algă monstruoasă, svâcnit din gândurile eroului nuvelei „Urâtul“ și ramificat peste toată izolarea lui din lăuntru. Pe urmă, în al doilea rând viziunea aceea de un apocaliptic atât de amar uman, a percepției care se schimba, într-o zi de ploaie, într'un fel de Arcă a lui Noe plutind pe apele timpului și ducând cu ea funcționarii percepției ca cele mai reprezentative exemplare ale regnului animal, ce nu trebuie pierdute.

Bucata „Din goană“ are o tonalitate aparte. E o încercare de a ne prezenta cu oarecare umor situația tragică a unui biet birjar, care într'o cursă de noapte, doborât cu trăsura, fără să știe, pe însăși fida sa, care era în tovarășia unui tip, la un local de petreceri nocturne, pe când el o credea că doarme liniștită acasă.

Aproape toate nuvelele din acest volum au o atmosferă specifică neîntâlnită la alți scriitori: scribă, spăstoare, tragică, în care plutește o teamă nelămurită și o vagă neliniște, care constituie una din notele originalității lui Gib I. Măhăescu. Anecdotică nuvelor sale este de obicei simplă, fără complicații inutile. Căci sușurile și conborșurile scrisului său sunt de natură mai mult lăuntrică. Materialul intim covârșește pe cel exterior. În organizația lui se face pe o schematică liniară de elemente din afară. Mai toate materializează fantoma interioară a unei obsesii, turnând freazătul lor în tipare tangibile.

Volumul al doilea „Vedenia“, cu material contemporan celui dintâi, manifestă desigur o structură mai unitară decât „La Grandiflora“. Motivul principal al celor mai multe din nuvelele acestui volum, e acel erotic, sub aspectul lui senzual și adesea crud sau lubric.

În nuvela care dă titlul volumului, eroina e victima

atmosferei morale provocată de sentimentul fricei.

Căpitanul Naicu, individ fricos și făcător de glume proaste, telegrafiază nevestei că a murit de holeră. Ordonanța se năpustește în odaia căpitănesei tocmai când capul presupusului mort se arată la fereastră. Femeia, care crede în spiritism, are impresia că a venit duhul răposatului. Spaima, reacțiune sufletească primară, dar irezistibilă, o îndeamnă să cheme ordonanța care abuzează de ea și tot spaima o aruncă a doua oară voluntar în brațele soldatului pentru a se refugia de imaginea obsesivă a presupusului mort.

Gelozia, tema favorită a autorului, revine în „Sfârșitul“, în „Squarul“ și, într'o măsură oarecare în „Tabloul“.

Povestitorul din „Tabloul“ ucide pe soțul femeii dorite pentru a-i lua locul, și e gata la un moment dat să săvârșească a doua crimă, pândindu-și un prieten, pretendent mai vechi, pe care soția lui îl bănuiește pe nedrept ca ucigaș.

Nuvele ca „Sfârșitul“ sau „Între porțelanuri“ sunt în privința aceasta caracteristice și prin ascuțimea și luciditatea analizei, pateticul și fatalismul lor pasional, de o rară putere emotivă.

Darul deosebit al autorului în creierea unei atmosfere grele de neliniște și teamă, sinistă sau tragică, apare pe alt registru decât acel erotic, în minunata năvelă „Troia“. Sentimentul de groază care stăpânește pe cei trei soldați răătăciți, înghețați și asediați de lupi, pe meleagurile Basarabiei în noaptea viscoloasă a Crăciunului și face de fostul dascăl Pintilie în misticismul lui naiv să vadă în imaginea unei troițe aprinse, pe Crist luptând cu legioanele infernului, e redat aici cu o forță halucinantă și un fior straniu demne de un maestru al fantasticului și lugubruului.

Ceiace contribuie la realizarea sugestiei în cele mai puternice din nuvelele lui Gib I. Mihăescu, e alături cu

un stil foarte personal și bogat în impresii de o deosebită francheță, corespondența tainică între mediul evocat și anume stări interioare, un fel de complicitate ritmică între climatul fizic și cel uman, alcătuind una din trăsăturile esențiale ale tehnicii lui artistice.

Cu toate acestea „La Grandiflora“ a întâmpinat la apariție ostilitatea esteților, exprimată mai ales de criticul prin excelență stilist care este d-l E. Lovinescu. Este de mirare că, recunoscându-i material și tendințele esențiale, așa dar indicat să-i poată intui și valoarea, criticul s'a mulțumit să judece opera lui Gib I. Mihăescu, numai din punctul de vedere și din perspectiva purismului stilistic, asimilând opera acestuia cu maniera lui Vasile Pop.

Trăgând lespedeza definitivă a condamnării peste o carieră care în acel moment îngloba și materiul volumului următor de nuvele, criticul comitea una din cele mai grave erori ale carierei sale. Nu se putea vorbi, de „mijloace de realizare sub nivelul posibilităților literare“,— decât din perspectiva falsă a rețetelor stilistice. Arta unui scriitor nu este numai în funcție de stil, ci un complex, în care scrisul își are rolul determinat dar nu și determinant. Literatura noastră epică, de altfel, confirmă în decursul ultimilor douăzeci de ani, care fixează genul romanului, compatibilitatea între creația epică și mediocritatea instrumentului verbal. Viața este un fenomen cu potențe epice, independente de răsfațul scrisului artistic, care mai adeseori operează oarecum în vid, în timp ce ea poate fi captată în învelișuri fără strălucire, dar încorporate organic. Astfel, dacă s'ar face examinarea unilaterală a stilului celor mai buni romancieri români de azi, s'ar vedea că în majoritatea lor, ei nu rezistă analizei la care ar fi impuși după canoanele unei retorice ortodoxe a stilului. Fără să ținem din această cercetare o constatare normativă, legalizând scrisul near-

tistic în structura genului, nu e mai puțin adevărat că talentul artistic, prin tendința sa de a-și ajunge sie însuși ca o finalitate, se situează mai adesea în afară de orbita creației epice. Atașându se așa dar cu înverșunare asupra nuvelei „Urâtul“ analiza formală a d-lui E. Lovinescu l-a putut conduce la concluzii neîntemeiate, deoarece ocolea fondul problemei și anume intuiția de viață a autorului.

Nuvela „La Grandiflora“ nu numai prin dimensiunile ei de o sută de pagini, dar mai ales prin multiplicitatea materialului omenesc pus în scenă, putea servi unui critic avizat ca o indicație de certă orientare către roman. Celelalte patru nuvele prin unitatea de atmosferă, revelau un scriitor fixat asupra unei probleme unice, semn neîndoelnic al personalității. Firul conducător care leagă nuvelele mai mici de bucata mai mare era deasemeni o indicație a unei organice structuri literare.

Cu tot succesul puțin obișnuit, Gib I. Mihăescu a vizat ca toți contemporanii săi către roman și ca mai toți inauguratorii dela noi ai genului, a dat primul său roman „Brațul Andromadei“, o nuvelă mai largă. Așa a luat naștere la noi romanul, ca o dezvoltare într'o singură dimensiune a nuvelei.

IV

Cu „Brațul Andromedei“ apărut în 1930, Gib I. Mihăescu a făcut prima sa încercare în domeniul romanului. Acțiunea, nu prea diferită de aceea a nuvelor, se desfășoară într'un oarecare oraș de provincie, în mediul format de politicieni și profesori de la liceul de băieți și soțiile sau fostele soții ale acestora, care formează împreună protipendada orașului.

Atât nuvelele din „La Grandiflora“ cât și cele din „Vedenia“ se realizează de cele mai adese ori într'un cadru provincial: nici orașul de provincie tenderțios descris ca la semănătoriști, nici târgul patriarhal gen Sadoveanu sau Brătescu-Voinești, ci târgul adevărat, bărfănet și necăjit, vesel și plin de noroi, cu chefuri și cu intrigă, cu liniști mari asemenea unor ape pentru a pluti sufletul, sau ca niște lungi antracte de calm, care te face să pân-dești, mereu atent, începutul unei drame.

Este cadrul care convine admirabil eroilor lui Gib I. Mihăescu.

„Brațul Andromedei“ împărțit natural în două mari capitole este în prima sa parte, nu atât romanul unui individ sau al mai multora, cât romanul celor două mari pasiuni care agită viața de provincie: amorul și politica; ele constituiesc extremele înlăuntrul cărora se formează procesul de fiecare zi al personajilor cărții.

Aplicându-se și aici ca și în nuvelele sale aceluiași inși umili și aparent inexistenți sufletește, Gib I. Mihăescu s'a străduit să descifreze în ei dincolo de aceste aparențe, posibilitatea unei vieți intime, îndeajuns de a-fundă și torturată.

„Teribilul“ Vucol Cornoiu, fost profesor de istorie care prin voință și muncă îndârjită ajunsese șeful celei mai puternice organizații politice, își verifică partizanii în vederea alegerilor în ajunul venirii partidului la putere, care îi va aduce ascensiunea pe ultima treaptă, a scării sociale, la demnitatea de ministru.

Comitetul central al partidului se compune, în afară de avocații Necșulea și Porumbacu, prodecanul baroului și vice președintele partidului, din foștii colegi ai lui Cornoiu dela liceul „Banul Mihai“, profesorii: Grigore Nedan de latină și greacă, Nae Inelescu de geografie și avocat nepledant, între care urmează să fie adus și Andrei Lazăr, matematician și astronom, care prin viața și preocupările sale, atrăsese curiozitatea tuturor.

Vucol Cornoiu în viață a fost un învingător și de aceia îi plăcea să se asemene — probabil reminiscențe dela lecțiile sale de istorie — ca însuși Napoleon. Și pentru ca asemănarea să fie și mai aproape de aceia a modelului său, el divorțează de fosta lui soție Sultana, pe care o numește Iosefina și se căsătorește cu tânăra Zina, fiica boierului Constantin Amăreșteanu, pe care o numește Maria Luiza.

Vucol Cornoiu ar fi putut fi un foarte bun erou de roman, dar autorul n'a voit să înfățișeze atât moravurile, fie ele și politice, ale mediului provincial, cât a voit să redea viața pe care o trăesc personagiile cu sensibilitatea și fantezia lor. Și a deplasat astfel centrul de interes al cărții dela Vucol Cornoiu la Andrei Lazăr. Om de știință și visător impenitent. Andrei Lazăr este unul din eroii specifici ai autorului, care se găsește la un pas de nebunie și de sinucidere. Adevărata luptă a romanului se dă în sufletul lui. El se îndrăgostește fără leac, ca și ceilalți colegi ai săi de altfel, de irumoașa și inaccesibila Zina Cornoiu.

O mare parte din economia cărții e ocupată cu a-

venturile celor trei îndrăgostiți care evoluează în jurul Zinei Cornoiu.

De fapt romanul nu zugrăvește oameni, ci condiția generală a bărbatului.

Toți eroii au un ideal feminin, pe care fiecare vrea să și-l realizeze în felul său.

Dacă deci sub raportul figurei centrale „Brațul Andromedei“ înseamnă o netăgăduită înfrângere, în schimb se salvează prin figura feminină a Zinei Cornoiu. Frumusețea ei dominatoare, ca și obsesia-i de Veneră provincială pe altarul căreia trebuie să se sacrifice cei trei îndrăgostiți, sunt din cele mai bune materiale ale epicei lui Gib. I. Mihăescu.

Felul cum oscilează disponibilă Zina între Andrei Lazăr, Grigore Nedan și Nae Inelescu și totodată concentrul asediu bărbătesc în jurul ei, confirmă aptitudinile unui scriitor oarecum specializat în stărnirea unei atmosfere de obsesie erotică.

Există în opera lui Gib I. Mihăescu o prea vădită tehnică de geometrizare a oamenilor și a situațiilor, care dă ce e drept un contrur, dar poate și să dăuneze într'un roman.

Intr'adevăr majoritatea personajilor din „Brațul Andromedei“ nu sunt altceva decât niște simple pendule umane bătând toate simultan în tactul aceleiași vieți invariabile.

Deasemenea în ce privește situațiile: Vucol Cornoiu se împarte egal între treburile politice și iubirea pentru soția lui dintâi și pentru cea de acum, Sultana și Zina. Nae Inelescu întru dorința de a ajunge inspector școlar și amorul cu Esti camerista d-nei Cornoiu, Nedan între un directorat de liceu și legătura sa cu o proxenentă, Andrei Lazăr între inaccesibilă Zina și misterioasa lui mașină.

E cert apoi, că treimea de dascăli care roiesc în

jurul Zinei Cornoiu sunt prezentați unul ca și altul cu scopul bine definit al simetriei. Li apropie nu numai mîcimea trupului lor, nu numai faptul că toți sunt îndrăgostiți de aceeași femeie, dar ei sunt stăpâniți toți de cîte o plăsmuire a închipuirii lor, care îi îmbolnăvește sufletește și le mădică existența.

De această situație nu scapă nici Vucol Cornoiu care în comicul lui de grandoare se socoiește un fel de Napoleon între Sultana-Iosefina și Zina-Maria-Luiza.

Tot de ideea simetriei ține și divorțul profesorului Nedan de fosta lui soție Tina, care nu mai corespunde idealului său de frumusețe clasică. După cum tot cu tîlc și pe bază de simetrie sunt și micile aventuri ale lui Nae Inelescu, care se satisface mediocru cu Esti, camerista d-nei Cornoiu, în chiar dormitorul acesteia.

De fapt însă toate aceste scene se parazitează pe acțiunea principală a romanului care este nobila nebunie a lui Andrei Lazăr, obsesia unei creații nerealizate decât în creerul savantului. Ele constituie divertiuni dela tema serioasă a romanului și concură în mare măsură la imperfecțiunea cărții.

În a doua parte a romanului, asistăm la satisfacerea deplină a tuturor veleităților politico-amoroase a celorlalți eroi și totodată la prăbușirea lui Andrei Lazăr, singurul care se detașea prin visuri și preocupări, total opuse celorlalți, ca un lujer înalt și nefiresc crescut din această hîdă glastră a vieții provinciale.

Andrei Lazăr este silueta cea mai frumoasă și nouă a romanului: fericit realizat psihologic și literar, el întrupează cu mult meșteșug, tipul de o naivă poezie a visătorului care trăește numai pentru cerul unde vroia să surprindă, ca pe o pajiște o floare rară, o constelație încă inedită oamenilor; și pentru mașina în ale carei articulații stîngaci construite mecanic, el nădăjduia să stărnească mișcarea perpetuă.

Este în preotul din „Tulburarea Apelor“, misterul dramatic al d-lui Lucian Blaga și acest astronom absurd ingenunchiat în religia visului său, o mare asemănare, deși cu urmări diferite: ca și în sufletul nepotolit al călugărului d-lui Blaga, viața pătrunde în izolarea lui Andrei Lazăr cu aceleași ispitiri și neliniști ale femeii (Nona în „Tulburarea Apelor“ și d-na Cornoiu în „Brațul Andromedei“) pentru a-i face să cadă, în cele din urmă, pradă dragostei căreia îi sacrifică, odată cu visul, însăși viața sa.

Andrei Lazăr este ceia ce s'a numit la noi un *inadaptabil*. Un om care în viața aceasta care este o luptă, el e condamnat la înfrângere. La aceasta contribuie pe departe puținătatea trupului său, iar pe de alta firea lui ciudată, puțin obișnuită. Ca orice inadaptabil el rămâne indiferent la seducțiile vieții politice care-i atrage pe ceilalți și se însingurează cu preocupări absolut pure. Destinul vieții lui s'a decis de mult, decând încă elev fiind, se apropiase din admirație de un mașinist neamț, domnul Carol, care i-a arătat atunci după ce l-a conjurat să nu spună la nimeni, planul mișcării perpetue. De atunci el a muncit neîntrerupt să găsească secretul misterioasei mișcări. Și l-a găsit. Dar mașina inventată de el nu merge decât atunci când inventatorul e numai el însuși cu visurile lui. El se închide ore întregi într'o cameră semi-obscură în care se află misterioasa-i mașină în acel „templu al timpului“, cum îl spune el și se pierde în contemplarea acestui idol al închipuirii lui.

Și totuși în creerul lui este loc și pentru alt sentiment. El se îndrăgostește cu pasiune de Zina Cornoiu, această frumusețe impecabilă și suverană în care își întrupează idealul său de frumusețe feminină.

Întâlnirea dintre Andrei Lazăr și Zina constituie o scenă cu adevărat caracteristică, în care vedem psihologia celor doi îndrăgostiți:

„Ea veni să se așeze lângă dânsul și când se aplecă deasupra-i avu și mai mult impresia mic'mii lui. Irsă curios, acum îi plăcu nespus de mult această senzație. Infățișarea lui brună și mai ales ochii aceia lot așa de mari ca și a ei, precum și de bună seamă, impresia de proaspăt, de deschisit, de curat pe care ți-o dă unele persoane de parcă în orice moment tocmai au isprăvit să se spele și să se gătească, timiditatea asta excesivă și și râsu! de fecioară care se îmbină iutr'atât de puțin obișnuit cu sideful obrazului, vorba borborosită în gât de sfiiciune, toate acestea treziră în doamna Cornoiu senzații pe care ea le găsea cu satisfacție noi, dar care nu erau decât vechile ei simțăminte de grandoare, plăcerea aceia de dominare și de protegiure, care-și găsea în sfârșit o formă nouă de manifestare (pg. 51).

La obsesia invenției lui vine acum de se adaugă și acea erotică, care-i acaparează viața cu aceeași intensitate. Incercările de a se satisface cu femeii facile și chiar unele seducții din partea unei doamne ușurateice îl lasă mereu însetat de idealul său, la care nu poate renunța. Poate din curiozitate, poate dintr'o slăbiciune trecătoare, inaccesibila Zina acordă acestuia o oarecare familiaritate, primește chiar să vină să-i vadă aparatul. Dar misterioasa mașină care mersese până atunci se oprește de îndată ce realitatea este de față în persoana femeii iubite, în carne și oase, care descinsese în casa lui.

Zina Cornoiu — femeie de realități — crede că are deaface cu un nebun și de aici încolo arată vizionarului astronom și inventator o totală indiferență unită cu o jicnitoare temere.

În trenul care-l ducea la București, Andrei Lăzăr surprinde pe bombasticul Nae Inelescu cucerind cu cea mai mare ușurință pe inaccesibila doamnă. Sdruncinat se aruncă sub roatele trenului. Noaptea îl cuprinde în brațe nevăzută, sub clipirea prietenoasă a stelelor, pe când

prozaica pereche a celor doi îndrăgostiți descinde la Pitești într'un popas de circumstanță, pentru a-și urma drumul a doua zi.

Roman al mediului provincial, cu eroi puțini, „Brațul Andromedei“ este cea dintâi încercare a autorului de a transpune într'o lucrare de proporții tehnica obsesiilor. Autorul nu a vrut să ne prezinte oameni ci stări sufletești. Renunțând deci de a urmări, izolat și inutil în toată diversitatea sufletul fiecăruia dintre eroi, G. I. Mihăescu procedează întotdeauna sintetic: prin reducerea elementelor sufletești numai la câteva, pe care le pune în lumină cu toată vigoarea. Astfel eroii nu ne sunt prezentați prin latura lor omenească ca să zicem așa, ci prin aceia a obsesiilor, pe care atunci când nu le pot realiza renunță odată cu ele, la însăși viața lor, cum face și nefericitul Andrei Lazăr care trebuie să sfârșască sub roatele trenului, odată cu visul său spulberat.

Cu al doilea roman al său „Rusoaica“ apărut în 1933, Gib I. Mihăescu s'a consacrat printre cei mai buni romancierii români creatori de viață adevărată.

Al doilea în ordinea tipăriturii, „Rusoaica“ subintitulat „Bordeiul pe Nistru al locotenentului Răgaiac“ este primul roman realizat al autorului și unul dintre cele mai bune ale literaturii noastre.

Dela „Brațul Andromedei“ la „Rusoaica“ distanță destul de mare în celace privește realizarea artistică. Totuși tema în ambele romane este aproape identică, adică nașterea, creșterea și organizarea unei obsesii. „Rusoaica“ conține analiza obsesiei erotice a locotenentului Răgaiac, care în bordeiul lui de pe malul Nistrului, la sfârșitul războiului trecut, atunci când bătrânul fluviu al granițelor noastre era în fiecare noapte trecut de noua migrațiune a popoarelor, așteaptă să-i apară femeia mult râvnită a dorurilor nutrite în singurătate.

Subiectul romanului se poate rezuma în puține cuvinte. Locotenentul Răgaiac primește ordin să se instaleze într'un bordei pe Nistru împreună cu un detașament de pază, în scopul de a surprinde încercările de trecere frauduloasă a graniței. Malul Nistrului e împărțit pe sectoare și foarte mulți ofițeri și soldați sunt siliți să trăiască în singurătate, departe de așezările omenești. Dela soldat până la ofițer toți sunt în căutare de femei prin împrejurimi și fiecare nutrește idealul său.

Dar pentru Răgaiac idealul este „rusoaica“ femeia îndrăzneță și intelectuală care poate plca oricând din cețurile scitice, femeia necunoscută, venită de departe și

sortită să divulge bărbatului misterul eternului feminin.

Locotenentul Ragaiac și-a făcut o icoană despre rusoaică, din romanul rus, citit în întregime (e o trăsătură subiectivă, împrumutată de autor personajului său).

Fără să fie preocupat de a observa oamnei, cu un sentiment al realului mai consistent, cu o notare a reacțiilor indivizilor, îndemânatecă, Glib I. Mihăescu scrie un roman, pe care l-am putea numi al situațiilor fundamentale.

În „Rusoaica“ nu se zugrăvește o femeie, ci femeia în general ca simbol al feminității, după cum în Ragaiac sunt întrupate aspirațiile oricărui bărbat, fără vre-un accident deosebit.

De altfel ca și în „Brațul Andromedei“, simbolizarea se face prin mai mulți indivizi deodată. Ragaiac, Bădescu, Iliad, printre ofițeri, Marinescu, Cebuc și alții printre soldați și gradați, umblă toți după femei și au un ideal feminin. În afară de încordarea sensuală nici un erou nu mai are alt conținut.

Iliad, o fire simplă, lipsit de cultura și inteligența lui Ragaiac, a adăpostit o rusoaică adevărată în bordeiul său, o nobilă refugiată sau o spioană deghizată, cu trăsături mongole, înaltă, subțire, cu care a împărtășit, după amănuntul plastic al despăducherii, cele mai inedite delicii ale amorului. Din ordinul colonelului femeia descoperită la Iliad este trimisă înapoi peste Nistru spre dezolare tânărului locotenent, neputincios de a o opri și neînarmat cu prezența de spirit de a o aduce înapoi prin ascuns. Ragaiac află amănuntele întâmplării dela prietenul său într'o vizită pe care i-o face.

Acum când rusoaica a devenit o realitate, Ragaiac speră că va trece și prin sectorul lui și că însfârșit o va avea și el. Până atunci, în stăpânirea unei panoplii erotice, cu aproximație rusească, nesatisfăcut însă în dorința sa ideală de a cunoaște misterul iubirii, relevabil cu uni-

citade de rusoaica lui Iliad, el întreprinde sistematic o serie de investigații pentru descoperirea Valentinei Andreievna Crușin, însă fără a izbuti. Până când, odată cu desghețul, Nistrul aduce printre sloiuri cutia neagră cu vioara rusoaicei, care desigur dispăruse într'o târzie tentativă de a parcurge ghița spre țarmul românesc, și rămâne astfel mereu inaccesibilă în poziția idealului.

Mai profund decât „Brațul Andromedei” acest roman adâncește și o altă latură a întreprinderii erotice: primejdia, misterul. Cu riscul și cu plăcerea legată de risc, ofițeri și soldați explorează împrejurimile, caută femeii, profesează un adevărat dedectivism sexual.

Epicul e constituit din expedițiile detașamentului în frunte cu ofițerul. În acest epic intră și o mare doză de senzational. În așteptarea rusoaicei, Ragaiac face cunoștință cu Niculina lui Serghie Bălan, o moldoveancă dar de tipul ceșos al „rusoaicei” femeii vicleană care imbie și rezistă totodată. În viața ei este ceva misteric întrucât femeie de oarecare cultură, s'a refugiat într'un sat cu un bărbat care din dragoste pentru ea a făptuit o delapidare. Serghie Bălan, bărbatul Niculinei, e un contrabandist. Ragaiac depune toate eforturile pentru a-l prinde pe Bălan și-l trimite la închisoare. Se pune întrebarea: Iși iubește Niculina bărbatul, de vreme ce-l înșală cu Ragaiac? S'ar părea că da și că nu. Eroul e nedumerit, însă această nedumerire trebuie să sugereze misterul femeii scitice. Ragaiac ajunge o vreme să creadă că Niculina, învoită cu soțul ei, atrage în cursă ofițeri și începe o adevărată campanie detectivistă, aflând drumurile ascunse ale contrabandistului. Din imprudența soldaților lui Iliad, Serghie Bălan este împușcat. Romanul se termină în chip neașteptat.

Ragaiac părăsește postul de pe Nistru și are prilejul să asiste la nunta fostei lui iubite Marusea cu profesorul Antimcov care, enigmatică și ea, fuge ca mireasă chiar

în noaptea nunții. Cu mare greutate este descoperită de mire în chiar camera lui Ragaiaș și adusă acasă.

Soarta eroilor se întuneacă din ce în ce mai mult. Și Ragaiaș, gândind la Niculina lui și Iliad cugetând la Marusea, merg cu aspirațiile mai departe, către inaccesibil, către Rusoaica apărută pentru scurtă vreme și înecată în Nistru.

Romanul e condus cu foarte multă abilitate în tot ceia ce privește enigma sufletească a Niculinei, excitând un acut interes de a afla atitudinea ei presupusă, lineară, iar în fond nebuloasă. Fiindcă nu se preocupă să determine individualitatea eroilor, ci face monografia unei unice laturi sufletești a aspirației bărbatului în genere pentru eternul feminin, „Rusoaica“ este un adevărat roman de analiză. Concretizând și în același timp simbolizând oarecum absolutul dragostei pentru femeia ideală, romanul capătă însă și o demnitate lirică. „Rusoaica“ este fără îndoială un minunat poem de dragoste cu viața eroilor sfâșiată de doruri neîmplinite, străbătută de pasiuni mari ca niște torțe aprinse. Atmosfera de straniu și nesiguranță care înfășură existența eroilor, sugerează ca o participare la desfășurarea dramei. Clocotește într'adevăr o dramă între paginile acestei cărți, unde un condei neîntrecut a creat oameni vii și inteligenți așa cum îi modelizează locurile de severă selecțiune ale unei fruntării mereu amenințată de primejdii fără număr.

Patimile sunt mai mari pentru că viața e mai puțin sigură ca în alte părți și deci mai prețuită. Savuroasa adiere de aventură și mister care plutește printre rândurile cărții ca un cadru prielnic desfășurării precipitate a evenimentelor, înlesnește mișcarea degajată a personajilor care umblă toți pe vărfurile de ace ale unor sensibilități și inteligențe deosebite.

Ragaiaș eclipsează nu numai pe toți ceilalți participanți ai evenimentelor, dar deplasează interesul roma-

nului și-l concentrează în jurul său. Căci mai mult decât anecdota în sine, e interesantă psihologia eroului principal. El se sbate neconținut între setea de absolut și tirania instinctelor. Ragaiac nu e mulțumit nici odată cu ceia ce are. Totdeauna el vrea altceva.

Nestatornicia aceasta nu are nimic din nesațietatea lui Don Juan. Este tocmai o prea repede săturare de trupuri și de suflete. Modul în care atrage pe Marusea pentru ca apoi s'o lase învinsă și fără apărare, e semnificativ. E în el o dorință sadică de dominare și umilire a altora. E un sadism dozat savant.

Toate faptele lui, Ragaiac și le cumpănește îndelung în ipoteze până la epuizare cu o luciditate diabolică și plină de tactică.

Pătrunderea psihologică a lui Gib I, Mihăescu este una din cele mai de seamă în generația-sa. Folosind aparenta literară a romanului — confesiune, discormonirea psihologică ia la el formele auto-analizei. Ochiul care vede atât de bine chipul omenesc surprinde și aspectele naturii, în mărețe peisagii structurate de vehemența sentimentului. Iată venirea iernii pe malul Nistrului : „Un frig aspru și posomorât se lasă de câteva zile și apele leneșe ale fluviului prinseră pojghiță pe maluri. Apoi într'o bună dimineață valea se drapă întreagă în veșmânt de nuntire. Un vânt greu și întunecat începuse o năvală căzăcească dinspre răsărit și soarele trebui să stea multă vreme ascuns după norii care vărsau nămeți. Apele Nistrului curgeau murdar, cu sforuri greoaie și încete ca niște hoarde adormite în șea. Pe maluri începutul înghețului se amuza să descrie festoane albicioase și neregulate de pojghiță suprapunându-le uneori ca ardezia pe case. — Zăpada conteni, dar simunul căzăcesc îi suflă multă vreme pe deasupra și pe dedesubt, repezind-o în viscole turbate dintr'o parte în alta încă zile în șir până când îngheță el însuși și căzu la pământ, șarpe de sloi,

care se preface în bucăți.

Atunci pustiul alb înlemoni cu magnificile și candidele-i dune și Nistrul încremeni iar văzduhul rămase tot posomorât“. Și după această descriere în frazare bine cadentată, cu sfârșituri ritmate de frază, întrebuițând materialul imagistic al pitorescului local, cu „hoarde adormite în șea“ și cu o năvală căzăcească a vântului din spre răsărit, iată și convoiul navăliților, defilând parcă în lumina unei alte planete decât aceia pe care se adăpostește viața; „Pentru a nu atrage vre-o luare aminte dinspre partea cealaltă, nu aprindeau nici o faclă, la această înmormântare de oameni vii.

Albele palori ale straturilor de zăpadă, solidificate până la extrem, dau împrejurării toată aparența sepulcrală de care era nevoie.

Iar deasupra în nopțile limpezi, bolta avea reflexe de sticlă: stelele fixe nu mai tresăreau de nici un suflu și în gerul împetritat, prin bancurile de fantasme, convoiul aluneca în lumea de apoi — figuri crude și bărbi grele, ochi secați de orice speranță — ca printr'un peisagiu lunar (pg. 136-138) Fantasticul intră în astfel de descrieri în slujba romanului realist.

„Rusoaica“ este o carte europeană, o contribuție care depășește hotarele literaturii noastre. Prin simbolismul ei implicit, ea îmbogățește nu numai literatura națională de care e legată prin limbă, dar însăși literatura continentală, prin adevărul general omenesc, precum și înfuzarea nu știu cărui misticism slav de derivație dost-sewskiană fenomen de altfel de răspândire europeană.

VI

„Femeia de ciocolată“ apărută în acelaș an și la scurt interval după „Rusoaica“ este amplificarea unei nuvele apărută cu mulți ai înainte, în revista *Gândirea*.

Pentru a deveni o creație perfectă îi lipsește desigur ceva acestei opere: o creație a unei psihologii, a unui destin și a unei idei. Fără a fi un roman, ea ține mai curând de vechea manieră a nuvelistului. Prin revenirea la tematica obsesivă din „La Grandi flora“, și „Vedonia“ se leagă de producția sa literală din acea epocă, cu un caracter diferențial de mazochism.

„Femeia de ciocolată“ nu este un roman de analiză, autorul nu urmărește să ne descrie reacțiunea sufletească a eroilor în contact cu împrejurările vieții, ci tehnica unei obsesii. Avem de aface cu un fel de constructivism epic, un amestec de fantastic și adevăr, ce amintește formula Foe.

Romanul nu are propriu zis un cadru, totuși după vagi, indicațiuni acțiunea se poate plasa într'un oarecare oraș de provincie, care poate să fie Clujul. Ca experiență de viață ea poate data din timpul șederii autorului în capitala Ardealului.

Negrișor. eroul principal, fără profesiune indicată, este unul dintre acei oameni care fără să fie poeți, nici romancieri, sunt tiranizați de o imaginație exagerată. O imaginație bogată e deseori un receptacol de satisfacții și surprize fericite, dar uneori este un obstacol pentru cine vrea să trăiască. Imaginația necanalizată într'o creație se transformă în obsesie. Un asemenea caz îl reprezintă Negrișor, de altfel nu izolat în întreaga literatură a lui Gib I. Mihăescu.

Negrișor e amurezat de domnișoara Eleonora, pentru care găsește în imaginația lui infierbintată comparația sugestivă: „femeia de ciocolată“. Iubirea lui nu îndrăznește să se mărturisească deoarece vede preferința acestei arătate unui prieten comun, Modreanu. Rivalitatea ia în mintea lui Negrișor proporții enorme și gelozia îl face să inventeze chinuri teribile pentru exterminarea adversarului. Negrișor e obsedat de adâncul de sub fereastra Eleonorei, asupra căruia se pleacă dela etajul IV unde locuiește aceasta. Ii place să se balanseze deasupra vidului și să-și închipue căderea în gol pe care ar realiza-o dacă ar face o mișcare de câțiva centimetri înainte. Simte chemarea abisală a unui fierăstrău de tăiat lemne ce se află în stradă sub balustrada casei cu etaj.

Negrișor îl imaginează pe Modreanu tăiat și legat ca un butuc. Aceasta e distracția lui stând la fereastră în timp ce în odaie Eleonora glumește și râde cu Modreanu. Negrișor e tipul inhibitivului care se satisface în imaginație.

Dar deodată Negrișor încetează de a mai merge pe la domnișoara Eleonora. Dispare pentru un timp îndelungat, timp în care e chinuit de obsesia rivalului său, pe care-l descoperă în trăsăturile tuturor copiilor. În toți vede numai Modreni și nici un Negrișor! Totuși într-o zi găsește un copil pe care-l salvează din mâinile unor camarazi răutăcioși care-l chinuiau. Mama acestuia, Șari, o unguroaică brună, în pielea căreia el vede aceiași ciocolată ca și în pielea Eleonorei, îl invită la ea acasă și i se dă. A doua zi însă el pleacă, revenind în grupul de prieteni din care face parte și Eleonora. Aceasta e cât pe aci să se dea lui Negrișor, numai atunci când dispariția lui Modreanu, coroborată cu descoperirea unui asasinat care a desfigurat victima, o face să creadă că Modreanu a fost ucis. Modreanu apare însă, printr'o coincidență stranie tocmai în clipa când Eleonora e la capătul rezistenței ei față de Negrișor.

Nefericitul suspinător, la apariția rivalului său escadadează balconul spre a se sinucide; băgând însă piciorul într'un laț pregătit anume de Modreanu, este salvat dela moarte.

Eleonora se mărită cu Modreanu și devine apoi metresa lui Negrișor care îi povestise în amănunt agitațiile sale sumbre, fără ca ea să creadă însă în seriozitatea poveștilor lui.

Aceasta e fabula dinamică a nuvelei-roman, în care se vede psihologia de obsedat a lui Negrișor. Iubirea lui însăși pentru Eleonora e o iubire de mantac, aproape de nebun. De fapt Negrișor e mai puțin preocupat de iubirea pentru Eleonora cât e obsedat de gelozia împotriva lui Modreanu și mai mult de gândul sinuciderii. Dacă Negrișor ar fi fost obsedat numai de iubirea lui, atunci idela nuvelei ar fi fost perfect motivată.

Defectul pe care ar fi trebuit să-l evite autorul era acesta, ca Negrișor să apară mai mult ca un îndrăgostit decât ca un obsedat. Dar peste iubire Negrișor e obsedat de propriile creații ale imaginației lui.

Idela cărții este că femeia e incapabilă de a înțelege sacrificiul de care-i capabil un bărbat când iubește. Negrișor caută să o convingă pe Eleonora că pentru ea ar fi în stare să se omoare și pentrucă nu-l crede încercă să se arunce pe fereastră dela etajul ei. Se aruncă dar e salvat la timp de Modreanu care prevăzuse desnodământul. Dar Eleonora e convinsă că Negrișor a simțit când a fost legat de picior cu sfoara groasă a drapelei și că a simulat numai o farsă, știut fiind că e un mare posnaș.

Incapacitatea acesteia de a înțelege pasiunea lui Negrișor și sinceritatea sacrificiului ce vrea el să facă, vine din ușurătatea ei. Ușurătatea o face să nu iubească pe niciunul din ei, ci doar să prefere pe Modreanu cu care se și căsătorește. De fapt tot așa de bine s'ar fi

putut căsători și cu Negrișor, căruia este aproape de a se da tocmai în momentul când Eleonora și Negrișor sunt pe punctul de a deveni amanți, e puțin cam teatrală și neverosimilă. Dealtfel tot neverosimilă pentru că e insuficient motivată, e confuzia dintre victima dela șosea și Modreanu, plecat — iar neverosimil! — fără să anunțe pe nimeni și nu se știe unde! Autorul a abuzat de neverosimil în această nuvelă.

Negrișor e în acelaș timp un obsedat și un urmărit de o soartă adversă. E un ghinionist. Fierde partida tocmai în ultimul moment, dintr'o neprevăzută întorsătură a norocului. În momentul când putea cuceri trupul Eleonorei — și cu el și rudimentarul ei suflet — sosește Modreanu. După cum atunci când regăsește pe Șari, ungu-roalca pe care a avut-o o noapte, dar care de atunci l-a iubit mereu și l-a purtat mereu în minte, o pierde pentru că întârzie a o fura cu cinci minute mai devreme.

Nuvelă mai dezvoltată „Femeia de ciocolată“, indică valoarea calitativă a scriitorului. Ideia centrală definitiv lămurită și necesară acțiunii, motivarea ei stringentă și tot mai împedea devenire clasică a compoziției cât și a scrisului, dau impresie de desăvârșire.

Variațiile nesfârșite, săvârșite în mintea bolnavă a lui Negrișor pe culoarea de zeitare brună a Eleonorei, nu reușesc totuși a crea o atmosferă întunecată.

Vestigiul al preocupărilor sale literare mai vechi „Femeia de ciocolată“ se integrează firește în prima fază a literaturii autorului.

VII

„Zilele și nopțile unui student întârziat“ apărută în 1934, este o carte care se poate atribui cu greu lui Gib I. Mihăescu. E o carte compusă cu multă vervă, cu fan-tezile, cu invenție bogată în episoade, în care ni se înfă-țișează epepeia comică și tragică a unui tânăr provincial cinic fără stricăciune morală, lipsit însă de scrupule, pus să tragă pe sfoară părinți, gazde, birtași, în scopul nu-mai de a-și prelungi fără sfârșit șederea la București. E o carte de un realism curat, de un umor sănătos.

Provincialul atras de peisagiul variat al metropolei, adaptat printr'un instinct cameleonice la viața cea nouă, irosindu-se însă în pierdere de timp, e destul de viu fixat în cartea stufoasă a lui Gib I. Mihăescu.

Mihnea Băiatu, student întârziat, este un simpatic per-sonaj lejer, în care autorul s'a complăcut să pună trăsă-turile esențiale ale olteanului.

Eroul său nu este dintre acei studenți săraci obiș-nuiți ai Universităților noastre, sufocați de funcționarism din lipsa întreținerii familiale, care capătă cu timpul o cută de bătrânețe și o uscăciune sufletească anumită. El este un student întârziat din pricină că a cultivat cu suc-ces chiulul național timp de zece ani.

Romanul lui Gib I. Mihăescu atacă așa dar un tip de student etern cu o coloratură de oltean șmecher și crai de mahala, un soi de pierde-vară, individ fără ocu-pație, în căutare veșnică de aranjamente, economisind banii primiți cu regularitate dela tatăl său, negustor cu reputație în urbea sa provincială, pentru chirie și prefe-rând să părăsească locuința pe fereastră cu șase luni ne-

plătite și după ce a beneficiat din belșug de grațiile erotice ale proprietăresii, sau mâncând la restaurant aproape de ușe pentru a putea să dispară subit la o absență mai îndelungată a chelnerului.

Olteanul nostru cultivă voluptățile delicvenții cu o artă consumată. În fond el are totdeauna bani la el. Iar la restaurant trage chiulul de preferință, tocmai atunci când are bani, pentru că dacă ar fi eventual prins să poată întoarce lucrurile în favoarea lui. Și totdeauna Mihnea Băiatu știe să răstoarne în avantajul lui cea mai încurcată situație. Aceasta e specialitatea lui: reversibilitatea momentului neplăcut, al aceluia sfert de oră al lui Rabelais.

Mihnea Băiatu e student de vreo zece ani, dar nu și-a dat examenele nici de anul întâi. E un tânăr plin de vlagă, al cărui timp pierdut a trecut pe nesimțite din pricină că părinții i-au acordat an după an, termene noi.

Dar părinții au început să reacționeze și acest al unsprezecelea an este cel din urmă al răbdării lor. Cu toate repetatele ultimatumuri date de tatăl său, Mihnea nu se emoționează. Știe că va găsi o soluție de scăpare și o găsește chiar, fără prea multă bătaie de cap.

El se agață de un anonim Mih. Băiatu, student eminent, maniac colecționar de licențe și care-și dă licența în drept. Acest Mih. care ar putea fi Mihai, apare în jurnale cu punctul necesar tocmai acolo unde nu trebuie să se citească mai departe decât Mihnea. Și astfel Mihnea Băiatu apare în ochii părinților ca licențiat grație lui Băiatu Mih., putând astfel să rămână mai departe în București, pentru a-și pregăti examenele de doctorat.

Aproape jumătate din carte e povestirea profitabilei sale șederi la grefierul Nisipoiu care se isprăvește cu dramatica descoperire a relațiilor sale nepermise cu soția grefierului. Cum intră la gazdă cu un preț de preferință acordat de doamna, cum se insinuiază dela prima vedere în grațiile ei, cum capătă încrederea conștiinciosului func-

ționar, cum se introduce în petrecerile familiste din cartier, e descris cu multe amănunte pitorești într'un tempo prea încet.

În schimb împrejurările care duc la descoperirea legăturilor adulterine ale cucoanei Polixeni, sunt de un umor excelent și gradate cu artă.

Aventura se isprăvește și aici cu obișnuita escaladare a ferestrei, care intră în procedeele sa'e clasice. De altfel Mihnea e un tip forte care nu se dăsumflă în fața gazdelor neplătite, așa cum o dovedește incidentul din tramvai când face față ca un actor priceput d-nei și d-lui Turcitu, cu un sânge rece remarcabil.

Te-ai fi așteptat la o catastrofă, dar când se dau jos din tramvai, soții se despart ca niște buni prieteni de Băiatu, ba-l mai invită la ei, iar Băiatu le promite să meargă amintindu-și mai ales de satisfacțiile împărtășite cu d-na Turcitu, în timpul cât a stat la dâșii. Este întot șirul de viclenii, de abilități de desfășurări tactice în trebuințate de Mihnea Băiatu, multă inteligență, multă imaginație, multă siguranță de sine și, mai ales, un grăunte de acea perversitate ce-l înrudește cu toți eroii de până acum ai lui Gib I. Mihăescu.

Găzduit apoi de madam Balaman și de d-ra Vévé, fica acesteia, din relațiile extra conjugale cu grefierul Vulpache, Mihnea Băiatu trece prin perspectiva căsătoriei obligatorii cu Vévé. Inscenarea surprinderii lui asupra faptului, e un alt episod bine dramatizat de Gib I. Mihăescu, cu o serie inedită de efecte comice când acesta reușește să el să pună la cale un flagrant delict, spre a trece pe Vévé altuia.

Gib I. Mihăescu posedă sensul comicului în chip neașteptat.

Tipul studentului îmbătrânit, dar mai ales de șmecher, de lichea, în sensul blând al cuvântului, se desface cu mare forță epică, realizat din romanul acesta. Auto-

rul a inventat cu ingeniozitate o serie de momente epice de o vigoare și de un dramatism pe care nu i le bănuiam. Toată acțiunea decurge în mod firesc, iar momentele importante sunt tot atâtea culmi, așa încât firul acțiunii e ca o excursie într'un ținut deluros, unde cobori și urci neîncetat. E o alternanță de normal și neașteptat, de firesc și de surpriză, care dă romanului o compoziție perfectă, fără să fie geometrică și îi dă mai ales o fizionomie. Căci romanul nu e creat pentru nici o demonstrație și nu se bazează pe nici o idee centrală, ci doar pentru figura puternic desenată a lui Mihnea Băiatu.

Ca să ne dăm seama de aceasta ar trebui să cităm în întregime, dacă nu ar fi prea lungi, cele mai bune scere din roman.

Scena când d. Bănică Nisipoiu descoperă adulterul soției sale coana Polixenia, sau scena când conu Vulpache și madam Balaman o surprind pe Vevé în odaia lui Mihnea Băiatu.

Romanul comic până la acest moment ia o întorsătură cu totul opusă. Mihnea a încrucișat de mai multe ori pe sălile universității o apariție fatală: Arina, asistentă la filozofie, o vampă care de aici înainte va introduce o schimbare radicală în structura sufletească a personajului. Omul acesta, care părea creat numai pentru înșelăciuni și aventuri cu proprietăresele, se amorezează. Iubirea intervine în viața lui ca un îndreptar și ea îl va modifica sufletește complect. Se vede că Gib I. Mihăescu nu a înțeles să renunțe cu totul la vechea sa predilecție pentru sumbrele obsesii ale sexualității. A simțit nevoia după un intermezzo de vodevil transpus în roman, să revină la temele sale de patologie a vieții sufletești. Că Arina este o predestinată turburărilor sexuale din pricina sistematicii refulări prin studiile ei abstracte ale instinctului promordial, e ușor de înțeles.

Căci ce poate fi mai nefiresc pentru un scriitor ca

Gib I. Mihăescu care polarizează totul în jurul instinctului sexual, decât cazul unei tinere fete frumoase care în loc de a flirta studează filozofia?

Gib I. Mihăescu este și aici logic cu sine însuși. De aceea Arina trebuie să sfârșească prost. Este cam sumar, nu împărtășim în totul punctul său de vedere, dar îi urmărim cu interes ȋtele. Ceiace ni se pare însă cu totul contradictoriu este terenul moral de secătură a lui Mihnea Băiatu, pe care romancierul va însămânța o pasiune naivă și timidă de adolescent, pentru frumoasa Arina. Autorul ne-a deprins cu acea figură, lichea bucureșteană impermeabilă oricărei seriozități în fața vieții și ne trezim dintr'o dată cu răsturnarea datelor sufletești esențiale. Iată-l deci pe acest Panurge autohton și veteran universitar ca un suspinător de optsprezece ani căruia îi trebuie ani de zile să-și calce pe timiditate și să facă cunoștință cu „aleasa inimii lui”.

Odată ce a făcut cunoștință, se va culca alături de ea ca Tristan și Isolda, frățește, ba chiar fără mijlocirea legendarei săbii. Cu acest regim de post Arina va aparține mai întâi unui tânăr snob, Noel, numai apoi lui Mihnea și va muri în urma unui avort provocat greșit. Chiar dacă în viață faptul e posibil, aici în romanul acesta de linie sobră, naturală și cu multă ironie în factură, el e nepotrivit. E drept că romancierul a răsturnat logica internă a lui Mihnea, dar Gib I. Mihăescu ne-a ținut din surpriză în surpriză în tot lungul desfășurării romanului, încât personajul nu ni se pare cu totul neverosimil.

Ultima scenă dă ocazie autorului să creeze o nouă situație de un comic rar prin sobrietatea lui. Dar faptul rămâne deplasat în economia generală a cărții. Arestat Băiatu ajunge în fața conului Bănică Nisipoiu. Acesta vrea să se răzbune acum pe el făcând o cercetare obiectivă a faptelor. Dar la percheziția portmoneului găsește lista cu licențiați și pe ea citește și numele lui Băiatu Mih. Res-

pectul deosebit pentru carte și cărturari — aici e comicul — al conului Bănică Nisipoiu se trezește brusc și îl scapă pe Băiatu. E ultima excrocherie involuntară de alt fel, de care se mai folosește Băiatu, care și-a propus să înceapă o altă viață.

De aici înainte drumul lui e fixat: se apucă să studieze filozofia în amintirea mistică a iubirii sale.

Vorbind de sfârșitul acestui roman, d-l Șerban Cioculescu într'o cronică literară intitulată „Aspecte epice contemporane“ spune între altele: „Nu putem accepta cu seninătate arbitrarul desnodământului. Tipul primordial de oltean șiret trebuia să-și păstreze, deci se poate spune, puritatea. Până la un punct gluma ni s'a părut reușită: în timpul curții sale cu sorți de izbândă, Mihnea era pus să citească întocmai ca pisica în calendar, tratate de filozofie, spre a găsi calea, prin conversații filozofice la inima fetei. Era o stratagemă și nimic altceva. Dar a schimba pielea personajului cu seriozitate, e o falsă intuiție de romancier, o erezie⁽¹⁾). Criticul deosebește în cartea lui Gib I. Mihăescu două părți bine deslușite, dar cea de a doua i se pare radical falsă. Recunoaște totuși scriitorului o apreciabilă înnoire prin prezentarea unui tip bine încheșat cu surprinzătoare mijloace comice, dar a cărui inconsecvență denaturează adevărul.

Nu putem să împărtășim în totul părerile criticului amintit și nici a acelor care au ponegрит mai ales tristețea sfârșitului în contrast atât de izbitor cu întreg cuprinsul romanului. Mi se pare dimpotrivă că Mihnea Băiatu nu putea să sfârșească altfel peregrinările lui, nu putea să intre altfel în viața adevărată care înscrina muncă și griji, dar în același timp un scop, decât încercând o tragedie pe cont propriu, care să-l smulgă din parodia oricât de interesantă a unei studenții fără sfârșit.

1) Revista Fundațiilor Regale, Oct. 1934, pg. 155-156.

Scris cu multă simplitate, cu un umor fără exagerare provocând totdeauna un zâmbet, dar niciodată un hohot de râs, cu multă cumpătare în descriere, cu un dialog meșteșugit condus și amintind că autorul a încercat cu oarecare succes și teatrul, pe vremuri, „Zilele și nopțile unui student întârziat” alcătuiesc o carte de mare savoare comică și conturarea desăvârșită a unui tip psihologic.

În ce privește forma în care este scris acest roman, găsim un vocabular bogat și o limbă literară în care se îmbină în mod fericit cuvintele dialectale cu o mai largă răspândire și cu neologismele. Sfera verbală oferă clar icoana sentimentelor zugrăvite, într'un stil care stăpânește multe resurse. Fraza bogată, limpede a cadențării ritmice îmbracă cu efect ideea exprimată.

VIII

„Donna Albă“ este ultimul și cel mai bun roman ce încununează cariera scriitorului Gib I. Mihăescu. Cu material diferit, dar plecând dela aceleași date psihologice constitutive ale eroilor „Donna Albă“ este, ca și „Rusoaica“, povestea tragică a unei obsesii de ordin erotic.

Cu o facultate remarcabilă de reînnoire autorul atacă aproape acelaș subiect, fără să se repete. Este propriu marilor scriitori de a avea teme fundamentale constante, reușind în acelaș timp să lase impresia unei înprospătări neîncetate.

Autorul, însuflețind cu o egală stăpânire de romancier toate personagiile sale, dela figurile cu totul secundare până la cele de mâna întâia, a izbutit să ne dea în „Donna Alba“ cea mai înaltă expresie a gândului organizat după legile obsesiei erotice.

Desăvârșind deci mijloacele sale epice — destul de remarcabile și până atunci — el a știut să dea o prelungire romanului său în vis și în simbol.

Aici l-a condus tendința sa de totdeauna, la început înăbușită în brutalități poate inutile, mai apoi împletită cu călții aspri ai violenței psihologice, tendința de idealism a visătorului, a contemplativului ce zăcea într'însul.

Dacă dintr'un punct de vedere ușor subiectiv, Mihail Aspru, eroul principal al romanului, primește ceva din Mihnea Băiatu la început, în datele sale psihologice constitutive, el este frate bun cu Ragaiac și se situează în familia eroilor specifici ai autorului, stăpâniți de o unică pasiune conducătoare. Mihail Aspru e stăpânit timp de unsprezece ani de un sentiment intens pentru o fe-

meie, care dincolo de atributul nobiliar, figurează pentru el încarnarea superioară a femeii ideale. Mihail Aspru este un Ragaiac, care și-a întâlnit *rusoaica* și se străduiește să o cucerească cu ori ce preț. Aristocrația ei e o piedică mai mult în calea eroului pe care trebuie să o învingă pentru a-și realiza voința.

Materialul celor patru sute de pagini este în mare parte umplut cu ingenioasele obstacole interpușe de autor între Donna Alba și Aspru și cu tot atât de ingenioasele mijloace prin care acesta se străduiește să le îndepărteze din calea lui.

Tânărul Mihail Aspru, după o adolescență destul de aventuroasă, la care s'au adăos anii de război, își reia imediat după demobilizare studiile liceale întrerupte. La adăpostul glorioasei sale uniforme de ofițer împodobită cu false galoane de răni imaginare, își termină liceul și se înscrie la facultatea de drept. Cu ocazia unui ultim examen de liceu zărește în colțul unei străzi pe Donna Alba și peste câțva timp o vede în convoiul unei înmormântări. Prima dată, de emoție, îi scapă de sub braț voluminoasele dicționare Bailly și Quicherat, răbufnind sgomotos pe trotuar și atrăgând luarea aminte a tinerei femei. Sgomotul cărților acelora enorme a fost trâmbițarea frumuseții ei, a fost alarma farmecului ei, a fost afirmarea conștiinței acestei frumuseți și acestui farmec.

Gândul său e persecutat ani de-a rândul de silueta aristocratică a Donnei Alba.

Luându-și în termen util licența în drept, caută să afle cine este frumoasa femeie și o identifică în soția unui mare avocat bucureștean Georges Radu Șerban, coborât din urmașul lui Mihai Viteazul.

Reușește să devină secretarul avocatului și, îmboldit de ambiția ca numele său să străbată la urechile femeii iubite, ajunge el însuși un reputat avocat. Intrase în casa aceasta pentru doamna admirată atât de stângaci

și de bufnitor pe stradă pentru a se aprinde aici de propriul lui meșteșug, de pofta de a ajunge, de a domina.

Donna Alba, născută Ruset-Ypsilant este o prințesă de îndoită viță voevodală, ruinatedă în urma unui proces agrar și numai așa măritată cu un alt aristocrat, mult mai în vârstă decât dânsa. Stăpânit de o aprigă dorință de a ajunge în fruntea profesiunii sale, pentru a se apropia cât mai mult de sfera Donnei Alba, Mihail Aspru visează gloria și răsplătirea subsecventă a iubirii sale, prin deschiderea procesului de pământ pe care l-a pierdut însuși patronul său. Studiarea dosarului îi spulberă generoasa iluzie, descoperind că incidentul pe care îl intuise, socotindu-l decisiv pentru o revizuire, fusese dezvoltat de Georges Radu Șerban. Nu-i mai rămâne decât să străpungă misterul unui duel dintre soț și un rival mort de pe urma asaltului de arme: n'a fost oare o rivalitate de dragoste, al cărui obiect fusese însăși Alba? Investigații pe această pistă îl duc pe Aspru la descoperirea unui frate al mortului, prințul decrepit Preda Buzescu, care încerca să o șantajeze pe Donna Alba cu corespondența ei compromițătoare pe care o deține.

Donna Alba lubise pe Tudor Buzescu, iar fratele acestuia decavat, trăește într'o mansardă de black-house la un loc cu mai multe profesioniste ale amorului liber, îndrăgostit la rândul lui de Donna Alba și căutându-și o satisfacere mizerabilă în îmbrățișările unei prostituate, care e chemată substituitor pe numele intangibilei Alba.

Prin șiretlicuri succesive, servindu-se de un nume fals, Aspru intră în posesiunea scrisorilor, spre a le remite Albei. Când Donna Alba află că Aspru e deținătorul scrisorilor crede la început că e vorba de un nou șantaj. Aspru e însă cavaler: o primește la el acasă fără să profite de împrejurare și îi dă înapoi corespondența, sfătuind-o să sfarme echivocul conjugal, mărturisind soțului ei că a fost amanta lui Tudor Buzescu. Exaltată de

îndemnul lui Aspru, Donna Alba capătă curajul ce-i lipsea până atunci și se destăinuiește soțului, anunțându-i hotărârea de a divorța. Soțul se sinucide și Aspru își vede fericirea realizată prin posedarea așteptată de alăția ani, a Donnei Albe. După terminarea doliului ea va fi soția lui.

Autorul „Donnei Albe” este în primul rând un povestitor fascinant. Și aceasta în înțelesul deplin al cuvântului, părtașe fiind pe deoparte ritmul povestirii, imponderabilul expunerii care captivează, iar pe de altă parte substanța sufletească a eroilor.

Mihail Aspru e o energie concentrată pe o singură idee, o voință nestăpănită de a se apropia de Donna Alba. Toată vitalitatea sa tinerească se cheltuește într'un singur sens și o singură direcție, ca o forță mecanică. E o forță mecanică sufletească foarte elementară, dar de o impresionantă siguranță în funcționare. Demersurile subconștientului și ale conștiinței vădesc un singur țel în viață, dela care atârnă fericirea sau detracarea mașinei omenești.

Gib I. Mihăescu a pus în „Donna Alba” toată puterea temperamentului său matur, stăpân pe orhestrarea simfonică a unui motiv muzical unic.

Interesantă este în toată această analiză foarte amănunțită a pasiunii lui Mihail Aspru îmbinarea ciudată între jocul instinctelor și al generozității. Aspru o voia pe Donna Alba și ținea totuși să o cucerească prin generozitate, magnitudine sufletească.

Pentru a mări dificultatea luptei ce dă Mihail Aspru pentru cucerirea Albei Ipsilant, autorul a făcut din eroul său un declasat burghez iar din eroină o strălucitor de frumoasă și inteligentă urmașă a unui domnitor fanariot.

Mai întâi autorul a știut să imprime romanului un sentiment al elanului, al aspirației, al tensiunii către un

scop, sentiment pe care îl găsim ca o dominantă în aproape toate romanele sale. În „Rusoaica“ acest sentiment era în încordarea așteptării locotenentului Ragaiac, a cărei imaginație în neconținut avânt urmărea venirea rusoaiței, adică o aventură. În „Zilele și nopțile unui student întârziat“ el era în goana neobosită a lui Mihnea Băiatu după frumoasa doctoră în filozofie care-i va deveni amantă. Din aceeași goană s'a născut și lupta lui Mihail Aspru. E în neconținută aspirație a acestuia către un țel obsedant o încordare, o alergare înainte a sufletului, o alergare a gândului și a voinței pentru forțarea împrejurărilor, o neconținută mișcare înainte, care constituie chiar ritmul epic al romanului.

Această desfășurare de forță în vederea atingerii unui scop e imprimată romanului ca un ritm natural.

Apoi autorul a ridicat acțiunea și personagiile la rangul de simbol. Mihail Aspru ridicat din popor și stimulat de o pasiune, devine un om superior care forțează admirația până și a castei superioare din care face parte femeia spre care aspiră. Dimpotrivă această castă decade și autorul ne arată prin câteva exeplare degenerescența nobilimii. Așa dar înălțarea omului de jos și degradarea celui de sus, semn al vremii noastre, sunt surprinse aici cu mare forță de plasticizare. Sensul social al operei apare astfel evident.

Descompunerea clasei nobile dela noi e arătată de autor în atingerea eroului cu câteva figuri boerești însă fără nici o tendință, așa încât discreția salvează romanul dela facticile care a lovit tentativele de acest gen. Tot atât de bine dar cu alt stil și cu alte sensuri a prezentat această descompunere a aristocrației românești și Matei I. Carageale în „Craii de Curte Veche“. Ca și Matei I. Carageale și Gib I. Mihăescu nu are aerul de a demonstra nimic. El prezintă tipuri și fapte care vorbesc dela sine cu elocvență nemaipomenită. Insuși eroul prin simpla lui psihologie și viață, exprimă înălțarea socială a o-

mului de rând prin muncă și prin cultură, stimulate de ambiție, fără să mai fie nevoie de nici o teorie. Gib I. Mihăescu are marele merit de a ști să nu insiste, să nu apese asupra niciunui fapt sau gest pentru a nu-l desfigura. Accentul semnificativ al acestei probleme sociale de substituire a două clase deosebite, reese în mod natural din simpla expunere a acțiunii. De aceea, fără ca autorul să-și fi arătat intenția de a-l face, Mihail Aspru devine simbolul înălțării omului dintr-o clasă socială de jos la o aristocrație a muncii și a spiritului.

Este minunat subliniată psihologia lui Mihail Aspru. Tip de o ambiție nemăsurată și de o egală inteligență el are și sensibilitate ascuțită și un talent oratoric pe care frecventarea maestrului său îl dezvoltă și-l desăvârșește. Acestea toate sunt ajutate de o mare putere de muncă. Dar caracterul lui e acela al unui om din popor, al unui vechil de boer. E gata să servească și mai ales gata să rabde, să aștepte și să muncească perseverent pe orice cale, pentru a-și ajunge scopul. E bine surprinsă toată pendularea sentimentelor lui între admirație, mândrie și ură față de boerii pe care îi servește, lângă care vrea să ajungă, dar de care se simte atât de deosebit. Cu inteligența lui ascuțită el vede diferențele și știe să profite de ele.

Mihail Aspru este un tactician desăvârșit. El știe să prevadă și să conducă o întreprindere cu măiestrie și, mai ales, să argumenteze și să-și susțină poziția cu răceală dar și cu justetă.

În toate discuțiile el răspândește o bogăție dialectică pe care a câștigat-o din îndelungatele pugilate juridice la care a asistat. Știe să mânuiască deci cu îndemănare, logica. Mihail Aspru e un imaginativ ponderat și călăuzit de voință. El imaginează un plan viitor și știe să-l urmărească pas cu pas până la realizarea lui. Se poate spune că imaginația și voința lui Aspru merg în

acelaş tempo, una realizându-se şi sprijinindu-se pe cealaltă.

Pe acest om îl purifică pasiunea. El se străduieşte unsprezece ani să atingă scopul propus : cucerirea femeii dorite. Şi reuşeşte. Uneori s'a gândit să o cucerească prin mijloace nepermise, prin şantaj, dar repede renunţă la ele cu oroare. O cucerire nobilă, cinstită îl tentează mai mult şi tocmai această preferinţă îl salvează. Aşa că idealitatea morală pe care i-o atribuie Alba atunci când el deşi poate abuza de ea pentrucă are în mâna lui arma unui şantaj, nu o face, acea idealitate a stat în el şi a crescut şi s'a confundat cu însuşi pasiunea lui. Această pasiune pentru Alba îl inobilează pe Mihail Aspru.

Dintre toate plăsmuirile feminine ale lui Gib I. Mihăescu, figura suavă şi armonioasă a Donnei Albe se desprinde cu mai multă tărie şi cu un relief definitiv. Ea explică şi tensiunea obsesiei lui Aspru, care creează atmosfera însăşi a romanului. Nu numai figura ei aeriană dar tot ce o înconjoară respiră o atmosferă de farmec şi mister.

Frumuseţea ei fizică precum şi sufletul ei orgolios şi nobil se desprind din fiecare pagina şi cresc, descrie şi adâncite de obsesia exercitată de ele asupra eroului. Donna Alba nici nu apare direct în prima jumătate a romanului. Eroul abia ajunge să o cunoască personal în a doua jumătate. Până atunci ea e întrevăzută doar şi noi o dorim mai aproape ca şi eroul care o urmăreşte şi se îmbărbătează în scopul pe care şi l-a propus, din scurtele ei apariţii.

Valoarea simbolică a Donnei Albe ne e sugerată prin atmosfera de mister de care este înconjurată. Casa în care locuieşte este cu „sুম্ৰă faţadă“. Ea e îmbrăcată întotdeauna în gri sau în negru, culoare ce simbolizează „lucrul ascuns“, misterul.

Cu Donna Alba Gib I. Mihăescu a dat viaţă uneia din cele mai vii tipuri de femei din literatura noastră.

Figurile secundare ale romanului sunt de asemenea just și somptuos caracterizate. Sunt mai ales cele din gama aristocrației. Printre aceștia se remarcă Preda Buzescu, boerul decrepit, iremediabil îndrăgostit de Donna Alba, deși încearcă să o șantajeze, surprins în decadența sa morală cu o intuiție adâncă de romancier. El este personagiul cel mai patetic al romanului. O altă figură de aristocrație bucureșteană, excelent schițată este vărul Albei, Raul Ipsilant, a cărui pasiune principală sunt câinii de rasă și care se comportă ca un adevărat gentleman când descoperă femeia de stradă, care-i furase inelul de valoare. În loc să se revolte el o nefericește de a-i fi luat ciuvaericelele și nu câinele: „n'a știut pe ce trebuie să pună mâna, nenorocita”!

Și figurile de al doilea plan ca și eroul principal sunt axate tot pe câte o idee fixă: Preda Buzescu pentru iubirea pentru Donna Alba, Raul Ipsilant pe pasiunea pentru câinii de rasă. Chiar prințul Georges Radu Șerban, tip sobru, autoritar, închis în sine, mândru și tăios nu scapă de această simetrizare. El luptă pentru recăștigarea preponderenței pierdute a clasei din care face parte.

În „Donna Alba” Gib I. Mihăescu a vrut să dea o icoană a vechii noastre aristocrații în ultimii ei rejețoni, în acest sens Donna Alba, Georges Radu Șerban și de generatul sau mai curând decăzutul Preda Buzescu reprezintă cu fidelitate o categorie care e pe cale de stingere. În prelungirea aceluiaș interes fetele din societatea burghezii mari bucureștene sunt bine creionate cu ostentativa lor detașare, cu expeditivitate în ale amoriului și cu obișnuința înjurăturii cotate ca o distracție.

Plecând de la acest aspect al romanului unii critici au văzut în „Donna Alba” un roman pur social în care eroul reproduce elanul de ascensiune socială al eroului din „Le Rouge et le Noir” al lui Stendhal. Iar Mihail Aspru și Donna Alba nefiind decât „un fel de pereche

națională de simetrizare exterioară a lui Julien Sorel și d-rei dela Mole“.¹⁾

Ca toată veracitatea aspectelor sociale, aspectul principal cade însă pe ideea fixă de natură sexuală. Ambiția lui Mihail Aspru nu este de esența soreliană, fiindcă el nu și reprezintă ca aceasta o finalitate socială, romanul nefiind decât desfășurarea în timp și spațiu a obsesiei sale erotice. Elementele sociale implicate în roman nu formează decât cadrul de desfășurare al acestui sentiment.

Mihail Aspru este ca și Julien Sorel, ce-i drept, un tip de arivist. Până aici amândoi sunt asemănători. Deosebirea e că fiecare oferă un complex sufletesc deosebit. Julien Sorel e un tip de o ambiție nemăsurată, mai ales lipsit de orice scrupule, care nu-și alege mijloacele, care se servește de o femeie pentru a ajunge la o situație, tip crâncen de realist, egoist feroce, cu preocupări materialiste pe când Mihail Aspru e un idealist. Ceiace s'a dezvoltat în sufletul său nu e ambiția ci voința. O voință nemăsurată și o energie pentru faptă, asemenea. Dar Mihail Aspru e un arivist al idealului căci el, departe de a se servi de femeie pentru a ajunge la o situație, se servește de o situație pentru a ajunge la femeie. Voința lui e biciuită de un sentiment frumos, de pasiunea pentru femeie. El are tăria de a ajunge în mod cinstit prin munca și prin act eroic. Și el își croește singur situația prin calitățile sale, nu prin împrejurări exterioare sau mijloace necinstite. Ce deosebire între golănia feroce a lui Julien Sorel și cavalerismul lui Mihail Aspru, care provoacă iubirea femeii prin admirație și recunoștință pentru sacrificiul lui. Departe de a fi imitat după Julien Sorel, Mihail Aspru e gândit românește direct și e eșit direct din realitatea românească, oltenească mai bine zis. E în el tipul de dărzenie românească cu tot ceaice idealismul de care e în

1) Vladimir Streinu : Pagini de critică literară pg. 151,

stare această nație îi putea adăoga mai eroic și mai superb în spiritul de sacrificiu.

„Donna Alba“ este fără îndoială un roman admirabil arhitecturat, o construcție epică desăvârșită, cu personajii reale cu depășiri în simbol. Este vrednic de admirat cum nici un amănunt nu e de prisos în economia cărții, cum fiecare gest și cuvânt se subordonează unei finalități oarecum logice, inexorabile.

O adevărată artă a compoziției arhitecturale se des-tăinuește în procedarea epică a lui Gib I. M hăescu. Eliminarea inutilului și punerea în lumină a semnificativului, stau ca mărturie a unei organizări fără greș.

E interesant că și „Donna Alba“ ca și „Rusoaica“ fără să fie jurnale intime sunt scrise la persoana I. Ceia-ce le lipsește de acestor două romane, spre a le da caracterul de confesiune de jurnal intim e lirismul și subiectivitatea care despoaie faptele de epicul lor și le face dependente de eul autorului. În povestirea făcută de eroul romanului, atât în „Rusoaica“, cât și în „Donna Alba“ aceste fapte sunt relatate cu toată obiectivitatea și în exactitatea lor de acțiuni exterioare eroului, alături de reflecțiile acestuia care, independente de acțiune, sunt copleșite de elementul efectiv și de o crudă și tăioasă inteligență.

Astfel forma de persoana I ar fi putut fi în defintivi tot atât de bine transformată în persoana III, fără ca povestirea să piardă ceva. Deoarece nu elementul de auto-analiză are rol esențial în această povestire ci construirea faptică a unei idei.

Acestea se vedeau încă din „Rusoaica“ și sunt mai evidente în „Donna Alba“. Un lucru tot atât de însemnat în „Donna Alba“ cât și conținutul, este tehnica. Romanul a fost scris cu o perfecțiune rară de compoziție și echilibru intern. Toate faptele vin și se adună în mod natural în jurul ideii centrale, niciunul nu e de prisos și toate cerute în mod firesc de mersul acțiunii. O dozare

exactă a faptelor și o precisă punere la locul lor a fiecăruia după importanța din ce în ce mai mare a sa în dezvoltarea acțiunii, întrețin vie atenția lectorului. Acțiunea decurge simplu, real, într'un ton viu, aici colorat, aici potolit, totdeauna însă adecvat și se mulează pe un ritm interior, pe un suflu epic ce se păstrează până la urmă energic și viu. Se poate spune că acțiunea e palpitană dar niciodată interesul propriu zis epic nu întrece pe cel psihologic, ci amândouă se echilibrează în mod perfect ca într'uu roman bazacian. De altfel semnificația psihologică e susținută aici de fapte, adică de viață însăși. Așa că Gib I. Mihăescu nu e simplu un romancier realist, ci cumulează la această calitate de creator de viață și pe acela al observării detaliului psihologic caracteristic și al creării de psihologii complexe.

Astfel „Donna Albă“ nu e numai cel mai bun roman al autorului, dar și unul dintre cele mai bune ale literaturii noastre.

IX

Scriitor intelectualist, foarte dotat, Gib I. Mihăescu a construit eroi complexi, probleme de conștiință și conflicte pe care lumea românească încă nu le-a trăit, căci e prea tânără. Cu toate acestea subiectele lui ni se impun ca o necesitate inexorabilă, atât prin vigoarea trăirii cât și prin gradarea dramatică a efectelor. Este suficient, cum am mai spus, să-i admitem eroii unidimensionali, cu obsesiile lor, chiar dacă nu i-am întâlnit în realitate, pentru ca acțiunile lor să ia caracterul realității.

Deși nuvelele și romanele sale cuprind variațiuni pe teme deosebite majoritatea producțiilor sale literare sunt dedicate sexualității și dramelor ei. Nu e vorba aici numai de aventurile posesiunii carnale, oricât de senzaționale, cât e vorba de războiul acela dureros și devorator al instinctelor sexuale de înfruntarea eternului Adam și eternei Eva, de hărțuirea de uzură și înfrângerile simultane. Nu există în bogata serie de scenete dramatice, care sunt schițele și nuvelele sale, nu există în numeroasa sa galerie de eroi hiper-sexuați, nici un ins fericit, calm, egal cu sine însuși. Suntem în lumea eroilor lui Gib I. Mihăescu într'o încarcerare continuă, într'o încordare neîntreruptă, crispantă și fragilă dela dresor la fiară și invers, într'o pândă extenuantă după care nici nu există învingător și victimă.

Pentru că eroii lui Gib I. Mihăescu suntamnații sexualității, pentru că deasupra capetelor lor flutură, pocnește și le încinge coapsele biciul torturii sufletești, pentru că totul se mișcă în jurul aceleiași axe a fatalității inevitabile, din care caută în zadar să se salveze.

Demonizați ai Eryniilor sexuale, eroii lui Gib I. Mihăescu trăesc o viață așa de vecină cu torturile iadurilor dantești, încât imaginea lor te urmărește mult în urmă după ce le-ai întâlnit prin bolgiile de casnă.

Așa este figura aceluia violent Don Juan de provincie, Manaru din „La Grandiflora“, așa sunt și eroii conspirației din „Vedenia“ așa sunt aceia ai pantomimei tragic burlești din „Squarul“, așa sunt eroii halucinantelor aventuri din „Intâmplarea“, din „Tabloul“ etc.

Novelistica lui Gib I. Mihăescu implică așa dar o viziune personală de viață în care individul este mînat de forțele oarbe ale instinctelor.

Voința personală își pierde rolul echilibrator, în timp ce ideea fixă joacă rolul antic al destinului.

Fără agreeamente formale, cu stîngăcii vădite când încercă să stilizeze, scrisul lui Gib I. Mihăescu din nuvele are o robustă pulsație internă, perfect adecuată tumultului pasional asupra căruia se aplică.

Artistul din nuvele s'a continuat apoi adecuat romanului. Impresia de creație intensă se putea bănui din proporțiile nuvelor și posibilitatea de analiză. De aceia viața intensă s'a conglomerat într'un cadru de aproape 300 pagini în „Brațul Andromedei“ sau cu al doilea titlu, „La poarta necunoscutului“. Romanul acesta avea să fie depășit de creația „Rusoaiței“, roman în care epicul luptă cu fantezia unui poet. Viața ce e închisă în acest roman aduce aceeași obsesie în capul eroului din cetirea cărților, de mistică bolnăvicioasă, ale literaturii rusești.

Ragaiac își așteaptă acolo în bordeiul lui pe Nistru *rusoaița* așa cum i-au descris-o cărțile, dar care întârzie să vină. Se mulțumește în schimb, cu amante terestre, care nu au nimic din *rusoaița* eterică, atât de așteptată, dar care satisface sexualitatea animalului dintr'însul. Obsesia crește cu povestirea, epicul lămurește situațiile grefate, nu psihologic extern, ci introspect. Eroul trăește prin artist, prin

autentic și episod, psihologicul fiind manifestarea verbală a unor fapte sufletești ce ies afară din comun.

Firul trasat se continuă în „Femeia de ciocolată“. Golul de sub fereastra iubitei aduce eroului dorința de a se arunca în vid, mai mult pentru obsesia lui și nu pentru femeia cu pelițade ciocolată. El vedea în acest act tragic o eliberare, pecare nu poate de altfel s'o înfăptuiască din lașitate și în același timp din teamă de comentarii.

„Zilele și nopțile unui student întârziat“ sunt un sinplu divertisment de autor între două romane de prim ordin : „Rusoaica“ și „Donna Alba“. Animat de tinerească sburdălnicie studentul Mihnea Băiatu găsește că Bucureștii ascund ispite mai plăcute decât examenele Facultății de Drept. Până la urmă și el va cădea pradă obsesiei sexuale, ca și ceilalți eroi de până acum ai autorului.

Aceiași obsesie erotică din „Rusoaica“ revine și în ultimul roman „Donna Alba“. Cu o facultate remarcabilă de reînnoire, autorul atacă aproape acelaș subiect, fără să se repete.

Mihail Aspru e fascinat de apariția turburătoare și ciudată a unei femei frumoasă și cochete și se angajează într'un încordat elan spre a înfrânge indiferența femeii, și ajunge a și-o supune. Dar pe când Ragaiac era numai un visător și un obsedat, sfâșiat de doruri neîmplinite, Mihail Aspru este un idivid înzestrat cu o voință uriașă, cu o ambiție și cu o inteligență ascuțită, tip de oltean abil și stăruitor, care își urmărește fără cruțare obiectivul propus, așteaptă cu răbdare momentul potrivit și crează el însuși situația care-l poate duce la izbândă, cucerind prin faptă, dreptul la femei și la iubirea ei.

În romanele sale, Gîb I. Mihăescu aduce prin urmare aceleași preocupări din nuvele. În toate aceiași analiză a patologiei obsesiilor și a tensiunii sexuale. În toate un element epic de mare importanță, pe care autorul a știut să-l utilizeze cu multă abilitate : *așteptarea trasformată*

în elan. Locotenentul Ragaiac așteptând rusoaica sau Mihnea Băiatu urmărind pe studenta dela medicină, sau Mihail Aspru pe Donna Alba peste tot centrul acțiunii e o încordare, o aspirație, o înălțare a sufletului către ceva : e elementul epic al elanului, al mișcării neîncetate spre un țel, prin care a tradus autorul estetic obsesia.

Gib I. Mihăescu aduce așa dar un material și o viziune proprie. Oamenii spre care înclină preferințele sale sunt naturi tari, de o senzualitate stăpânitoare, oameni ambițioși, instinctuali, polarizați de obicei în jurul unei femei plină de mister și senzualitate.

Mai e în arta sa un caracter de senzațional, o folosire parțială a tehnicii romanului polițist, care ar fi dăunătoare dacă s'ar exercita numai asupra faptelor, asupra materialului exterior, dar ea dă efecte noi și neașteptate deoarece Gib I. Mihăescu a aplicat-o analizei psihologice și prin aceasta a creat o nouă formulă care îi e proprie.

Tehnică proprie zisă a romanului și-a însușit-o cu desăvârșire, ajungând în „Donna Alba” la o construcție densă, uriașă, la o economie a materialului ce pune fiecare fapt la locul lui, gradează efectele și mai ales crează o necesitate organică a întregului, așa ca nimic să nu pară superfluu. Stilul adecvat conținutului crește strălucitor pe haina ideilor. Fraza bogată se unduește ca un mister nou ce izvorăște odată cu viața. Nu odată surprindem la Gib I. Mihăescu învăluirea elementelor eterogene artei, aduse în contemplabilitate și devenite estetice tocmai din cauza verbului bogat și fluid.

Iubitor frenetic al vieții, retransat în visare, cristalizând poate propriile sale năzuințe nerealizate în obsesii rigurose organizate, obiectivând cu alte cuvinte pasiunile sale secrete și încorporându-le unei serii de eroi înrudiți, Gib I. Mihăescu a edificat o operă caracteristică și însemnată, unică în literatura noastră. Prin simbolismul ei

implicit, prin adevărul general omenesc precum și prin infuzarea nu știu cărui misticism slav de derivație dostoewskiană, ca și prin misterul ce plutește în jurul plas-muirilor sale feminine, Gib I. Mihăescu este creatorul simbolismului epic în literatura noastră.

Opera lui rămâne un punct crucial în istoria noastră literară, în care a dus la ultimă strălucire nuvela și a dat două din cele mai mari realizări în domeniul romanului.

B I B L I O G R A F I A

Studii:

- E. Lovinescu* : Istoria literaturii române contemporane vol. IV 1927
E. Lovinescu : Istoria literat. rom. contemp. sinteza 1900—1937.
Perpessicius : Mențiuni critice vol. III. University Library Cluj
Octav Suluțiu : Pe margini de cărți, seria I. Ed. Miron Neagu Sibiu
G. Călinescu : Istoria literaturii române dela origine până în prezent.
 Ed. Fundația Regală pentru literatură și artă.
Tudor Vianu : Arta prnzatorilor români, Ed. Contemp. București.
Vladimir Streinu : Pagini de critică literară. Ed. Fundațiilor Regale
 pentru literatură și artă.

Reviste:

- Șerban Cioculescu* : Aspecte epice contemporane în Revista Fundațiilor Regale Anul I Nr. 10 Oct. 1934, Anul II Nr. 8 August 1935.
Șerban Cioculescu : Gib I. Mihăescu, în Revista Fundațiilor Regale Anul II Nr. 12, 1935.
Octav Botez : În Viața Românească Anul XXI Septembrie, Octombrie Nr. 9 și 10, 1929.
Al. Bădăuță : În Gândirea Anul IX Nr. 5, XIII Nr. 2.
Vintilă Horia : În Sfarmă Piatră Anul II Nr. 47, Octombrie 1936.
Pan M. Vizireanu : Poziția lui Gib I. Mihăescu în literat. noastră, Gândirea an XVI Nr. 9, 1937.

